

Nekadašnji vojni objekti u funkciji arhiva i muzeja

Domitrović, Ivan

Master's thesis / Diplomski rad

2023

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:131:627356>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-30**

Sveučilište u Zagrebu
Filozofski fakultet
University of Zagreb
Faculty of Humanities
and Social Sciences

Repository / Repozitorij:

[ODRAZ - open repository of the University of Zagreb
Faculty of Humanities and Social Sciences](#)

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
FILOZOFSKI FAKULTET
ODSJEK ZA INFORMACIJSKE I KOMUNIKACIJSKE ZNANOSTI
Ak. god. 2022./2023.

Ivan Domitrović

Nekadašnji vojni objekti u funkciji arhiva i muzeja

Interdisciplinarni diplomski rad

Mentorice: dr. sc. Helena Stublić (Muzeologija i upravljanje baštinom)
dr. sc. Vlatka Lemić (Arhivistika i dokumentalistika)

Zagreb, lipanj 2023.

Izjava o akademskoj čestitosti

Izjavljujem da je ovaj rad rezultat mog vlastitog rada koji se temelji na istraživanjima te objavljenoj i citiranoj literaturi. Izjavljujem da nijedan dio rada nije napisan na nedozvoljen način, odnosno da je prepisan iz necitiranog rada, te da nijedan dio rada ne krši bilo čija autorska prava. Također izjavljujem da nijedan dio rada nije korišten za bilo koji drugi rad u bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj ili obrazovnoj ustanovi.

Sadržaj

1. Uvod	1
2. Opće definicije.....	2
2.1. Arhivi i muzeji	2
2.1.1. Arhiv	2
2.1.2. Muzej	2
2.1.3. Muzejska čuvaonica.....	3
2.1.4. Centar zbirki.....	3
2.2. Vojni objekti.....	3
2.2.1. Vojarna.....	4
2.2.2. Arsenal	4
2.2.3. Kaštel	5
2.2.4. Tvrđava	5
3. Primjeri adaptiranih vojnih objekata za funkcije arhiva i muzeja izvan Hrvatske	6
3.1. Pokrajinski arhiv Baden-Württemberga u Ludwigsburgu – Njemačka	6
3.1.1. Ludwigsburg	6
3.1.2. Povijest Pokrajinskog arhiva Baden-Württemberga u Ludwigsburgu.....	7
3.1.3. Djelatnost Pokrajinskog arhiva u Baden-Württemberga u Ludwigsburgu	10
3.1.4. Zgrade Arhiva – Vojarna i Arsenal.....	10
3.2. Centar zbirki nacionalnog muzeja u Affolternu na Albisu – Švicarska.....	13
3.2.1. Affoltern na Albisu	13
3.2.2. Švicarski nacionalni muzej	14
3.2.3. Povijest Centra zbirki nacionalnog muzeja u Affolternu na Albisu	15
3.2.4. Djelatnost Centra zbirki nacionalnog muzeja u Affolternu na Albisu.....	17
3.2.5. Zgrade Centra zbirki – Arsenal.....	18

3.3.	Ishod prikaza primjera adaptiranih vojnih objekata za funkcije arhiva i muzeja izvan Hrvatske	20
4.	Primjeri adaptiranih vojnih objekata za funkcije arhiva i muzeja u Hrvatskoj	21
4.1.	Državni arhiv u Zadru	22
4.1.1.	Zadar	22
4.1.2.	Povijest Državnog arhiva u Zadru	24
4.1.3.	Djelatnost Državnog arhiva u Zadru.....	26
4.1.4.	Zgrada Državnog arhiva u Zadru – Vojarna	28
4.1.5.	Zaštita i uvjeti čuvanja gradiva u Državnom arhivu u Zadru	30
4.2.	Muzej grada Pazina	35
4.2.1.	Pazin.....	35
4.2.2.	Povijest Muzeja grada Pazina	36
4.2.3.	Djelatnost Muzeja grada Pazina.....	38
4.2.4.	Zgrada Muzeja grada Pazina – Kaštel	39
4.2.5.	Zaštita i uvjeti čuvanja građe u Muzeju grada Pazina	43
4.3.	Tvrđava Gripe u Splitu – suživot arhiva i muzeja.....	50
4.3.1.	Split.....	50
4.3.2.	Zgrada Državnog arhiva u Splitu i Hrvatskog pomorskog muzeja u Splitu – Tvrđava Gripe.....	51
4.4.	Državni arhiv u Splitu	57
4.4.1.	Povijest Državnog arhiva u Splitu	57
4.4.2.	Djelatnost Državnog arhiva u Splitu.....	58
4.4.3.	Zaštita i uvjeti čuvanja gradiva u Državnom arhivu u Splitu	60
4.5.	Hrvatski pomorski muzej Split.....	65
4.5.1.	Povijest Hrvatskog pomorskog muzeja Split.....	65
4.5.2.	Djelatnost Hrvatskog pomorskog muzeja Split	66

4.5.3. Zaštita i uvjeti čuvanja građe u Hrvatskom pomorskom muzeju Split.....	67
4.6. Ishod prikaza primjera adaptiranih vojnih objekata za funkcije arhiva i muzeja u Hrvatskoj.....	81
4.6.1. Pozitivne strane.....	81
4.6.2. Negativne strane.....	82
5. Zaključak.....	83
6. Literatura.....	85
7. Popis slika.....	89
8. Prilozi.....	95
Sažetak.....	100
Summary.....	100

1. Uvod

U vremenu masovne gradnje privatnih i javnih objekata postavlja se pitanje kvalitete koja je od najveće važnosti za sigurnost ljudi i predmeta koji se nalaze unutar izgrađenog objekta. Povećanje razmišljanja o kvaliteti sagrađenog objekta najviše dolazi do izražaja u situacijama katastrofe odnosno događaja koji može rezultirati gubitkom ljudskih života te značajnom štetom na materijalnim i kulturnim dobrima. Uz problem oštećenja gradiva i građe bilo namjernih ili nesvjesnim zbog uvjeta u kojima se gradivo ili građa čuva, prisutan je i problem stalne te sve veće akumulacije novog gradiva i građe koje zahtijeva proširenje trenutnih ili potpuno nova mjesta za pohranu i čuvanje gradiva i građe u arhivima i muzejima. Gradnja vojnih objekata pretpostavlja visoki stupanj kvalitete koji bi trebao u određenoj mjeri odoljeti fizičkom oštećenju. Iz toga proizlazi tema i glavno pitanje ovog diplomskog rada, a to je pregled korištenja nekadašnjih vojnih objekata u funkciji arhiva i muzeja te pitanje isplativosti tog pristupa.

Rad je sastavljen od pregleda općih definicija vezanih uz arhive i muzeje te vojne objekte koji se spominju u radu, prikaza primjera adaptacije vojnih objekata za funkcije arhiva i muzeja na području Europe odnosno Njemačke (Pokrajinski arhiv u Ludwigsburgu) i Švicarske (Centar zbirki nacionalnog muzeja u Affolternu na Albisu) kao primjere kvalitetne adaptacije i dosjetljivih rješenja za probleme stalne akumulacije i fizičke odvojenosti zgrada te hrvatskih primjera institucija koje se nalaze u vojnim objektima na nekad aktivnim vojnim područjima i granicama raznih država gdje je provedena evaluacija putem ankete napravljene prema sastavnicama preventivne zaštite unutar muzeja,¹ koje se mogu primijeniti i na arhive, koju je ispunilo i detaljnije u razgovorima upotpunilo osoblje Državnog arhiva u Zadru, Muzeja grada Pazina, Državnog arhiva u Splitu i Hrvatskog pomorskog muzeja u Splitu. Rezultati ankete ukazuju na probleme s kojima se susreće osoblje arhiva i muzeja koji se nalaze u prostorima nekadašnjih vojnih objekata.

¹ Vokić D., Laszlo Ž.: Prijedlog smjernica za zaštitu muzejske građe str. 152 – 155. *Informatica museologica*, Vol. 32 No. 1-2, 2001.

2. Opće definicije

Navedene opće definicije arhiva i muzeja te vojnih objekata služe za lakše razumijevanje terminologije samih objekata i njihovih potreba navedenih u ovome radu.

2.1. Arhivi i muzeji

Arhivi i muzeji su kulturne ustanove koje predstavljaju riznice znanja i baštine i osviještenost naroda koji ih čuva. Arhivi i muzeji imaju različite zadaće u društvu u kojemu se nalaze, a zajednička zaštita je očuvanje kolektivnog znanja društva te raznih informacija.

2.1.1. Arhiv

Arhiv je ustanova posvećena očuvanju dokumentarne baštine. Po vrsti arhivi mogu biti opći i specijalni, po vlasništvu javni i privatni, a prema organizacijskom obliku mogu biti institucijski ili samostalni.² Teritorijalna nadležnost arhiva se u Hrvatskoj dijeli na nacionalne, regionalne, gradske i lokalne arhive, dok stvarna nadležnost označava koju vrstu gradiva arhiv prikuplja i njegovu akvizicijsku politiku. Arhivi se razlikuju u svojoj tipologiji, gradivu, djelovanju i specijalizaciji, odražavajući različitost pojedinaca, institucija, lokalnih zajednica i društava koji stvaraju arhivske zapise, čuvaju ih i koriste u različite svrhe. Svi su oni dio suvremene arhivske zajednice koja je široka, raznolika i interdisciplinarna jer se aktivnosti arhiva i srodnih dokumentacijskih i baštinskih ustanova stalno proširuju, nadograđuju, profesionaliziraju i transformiraju novim zadaćama, ulogama, kompetencijama i uslugama.³

2.1.2. Muzej

Muzej je ustanova koja čuva, proučava i po određenom sustavu izlaže zbirke muzejske građe odnosno predmeta. Muzeji se dijele na znanstvene te umjetničke muzeje čija je djelatnost isključivo vezana uz umjetnička djela. Prema području pripadnosti muzeji mogu biti državni, regionalni, gradski i zavičajni. Uz naziv muzej često se koriste i nazivi galerija te kabinet. Svaki muzej uz svoj izložbeni te istraživački rad ima i edukativnu namjenu. Neke od prostorija muzeja su one izložbene, čuvaonice, prostorije za restauraciju i preparaciju muzejskih predmeta,

² Society of American archivists: What are archives? [citirano: 2022-08-24]. Dostupno na:

<https://www2.archivists.org/about-archives>

³ Lemić V. Arhivi, zajednica i društvo u globalnom okruženju: suvremeni trendovi i stručne prakse. Vjesnik

Istarskog arhiva [Internet]. 2021 [citirano: 24.08.2022.]. Dostupno na: <https://doi.org/10.31726/via.28.9>

fotografski laboratorij, prostorije za osoblje muzeja, knjižnica, predavaonice, edukativne igraonice te dućani muzeja.⁴

2.1.3. Muzejska čuvaonica

Muzejska čuvaonica je prostor namijenjen za čuvanje muzejske građe kad ona nije izložena u muzeju. U prostoru moraju biti kontrolirani uvjeti odnosno odgovarajuća temperatura, vlaga zraka, ograničena svjetlost te neznatne oscilacije navedenih uvjeta. Opremljenost prostora mora biti sukladna građi koja se u njemu čuva, najčešće su to metalne police i odgovarajuće kutije. Predmeti moraju biti spremljeni po određenom redu i svaki predmet mora imati svoju inventarnu oznaku to jest inventarni broj.⁵ Muzejske čuvaonice se općenito nalaze u sklopu samih objekata/zgrada muzeja, a dislocirane muzejske čuvaonice javljaju se zbog sve većeg priljeva predmeta te nedovoljno korištene metode izlučivanja. Danas se muzejske zbirke šire brže nego li je moguće ulaganje u prostore novih čuvaonica ili dogradnju postojećih zgrada s ciljem dobivanja prostora za pohranu muzejske građe. Nedostatak prostora danas je jedan od najvećih problema suvremenih muzeja.

2.1.4. Centar zbirki

Koncept centra zbirki centralizirane muzejske čuvaonice dolazi kao posljedica naglog povećanja zbirki nacionalnih muzeja čije održavanje predstavlja sve veći teret za vlade i kao posljedica promjene muzejskog poslovanja gdje sabiranje i briga za muzejski predmet više nisu u fokusu institucije, već su u fokusu promocija postojećih zbirki, prezentacije na izložbama te sveopća komunikacija baštine prema javnosti.

2.2. Vojni objekti

Pojam vojni objekti odnosi se na objekte izgrađene ili korištene od strane vojnog osoblja s ciljem što kvalitetnijeg izvršavanja vojnih dužnosti na određenom području. Prenamjena vojnog objekta obuhvaća različite, ali međusobno povezane procese. Uz različite procese vezane uz prenamjenu, prisutni su i različiti pristupi samom značenju prenamjene kao što je pristup koji prenamjenom smatra proces transformacije obrambene industrije s vojnog tržišta na ono civilno i

⁴ Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje: Muzej [citirano: 2022-06-21]. Dostupno na:

<https://enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=42619>

⁵ Muzej Ivanić-Grada: O muzeju [citirano: 2022-06-21.]. Dostupno na: <http://www.muzejivanicgrada.hr/o-nama/>

proizvodnju, pristup koji nastoji uključiti transformaciju svih vrsta resursa vojnog sektora te pristup koji uključuje sve vrste posljedica smanjenja vojnih resursa na društvo.⁶

2.2.1. Vojarna

Vojarna označava „vojni kompleks s prostorima i građevinama za smještaj, obuku te za svakodnevni život i rad postrojba; kadšto kasarna. Prostori unutar vojarne obično su funkcionalno podijeljeni na administrativni dio namijenjen zapovjedništvima ili stožerima (upravne zgrade), dio za stanovanje (spavaonice), nastavni dio (učionice, vježbaonice, vježbališta), tehnički dio (skladišta, praonice i čistionice, kupališta, kuhinje, blagovaonice, garaže, nadstrešnice), športsko-rekreacijski dio (dvorane, igrališta), sigurnosno-zaštitni dio (stražarnice, prijavnice) i ostale prostore (parkirališta, parkovi, ambulanta, stacionar i sl.). Svojevrsni preteča vojarni bio je vojni tabor, a vojarne u današnjem smislu pojavile su se u Turskoj u XIV. st., kada su bili ustrojeni janjičari kao stajaća vojska, koja je poradi bolje stege i kohezije zajednički stanovala i hranila se. U europskim državama počela se javljati tek u drugoj polovici XVI. st. Uglavnom se gradila u sklopu utvrda, gdje je težište bilo više na obrambenim sposobnostima nego na higijenskim uvjetima života vojnika. Nešto kasnije počela se graditi kao zaseban objekt, bilo kao građevinski blok ili kao kompleks odvojenih zgrada.“⁷

2.2.2. Arsenal

Arsenal je „skup radionica i skladišta za izradbu, popravak i čuvanje oružja, streljiva i ratne opreme, vozila i ratnih brodova te za njihovu opskrbu gorivom i hranom. Postoje pomorski i vojni arsenali. Pomorski arsenal (naziva se brodara, brodarnica, brodosprema i oružarnica) uključuje i skladišta za opskrbu brodovlja pogonskim materijalom, streljivom i hranom potrebnima za život i plovidbu u ratu i miru. Vojni arsenal izrađuje oružje i opremu za vojsku i bavi se više ispitivanjem, usavršavanjem i izradbom oružja i opreme nego popravcima.“⁸

⁶ Kadrov, K., Knežević, L. i Rogoznica, N., 2014. Kome propadaju bivše vojne nekretnine? Iskustva prenamjene u Hrvatskoj. Zagreb: Centar za mirovne studije i Zavod za sociologiju Filozofskog fakulteta u Zagrebu, str.7.

⁷ Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje: Vojarna [citirano: 2022-04-04]. Dostupno na: <https://enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=65191>

⁸ Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje: Arsenal [citirano: 2022-04-04]. Dostupno na: <https://enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=4003>

2.2.3. Kaštel

Kaštel je „tlocrtno pravilna utvrda koja služi za obranu i stanovanje. U antičko doba kod Rimljana, tvrđava ili manji utvrđeni vojni logor, građen na crti limesa ili na obrambeno najugroženijem dijelu gradskih fortifikacija, radi motrenja i nadzora. U srednjem vijeku i poslije, samostalna utvrda ili pojedinačni objekt u nekom utvrđenom kompleksu. Gradili su se radi zaštite feudalnih posjeda ili granice te kao dodatna vojna zaštita samoga naselja, na mjestu koje bi u slučaju opsade bilo najviše izloženo udaru neprijatelja. Kaštel je bio i simbol vlasništva gospodara nad gradom. Kaštel je često sinonim za grad (burg), pa i naziv za naselje podignuto uz grad ili koji drugi utvrđeni objekt (Kaštela kraj Splita).“⁹

2.2.4. Tvrđava

Tvrđava je „obrambeni objekt u kojem je smještena vojna posada radi nadzora nekoga šireg prostora, ili sklanjanja stanovništva u slučaju neprijateljskog napada; isto što i fortifikacija. Obično građene na dominantnom položaju, također i kao mjesto stanovanja feudalca i njegove pratnje, postupno i kao središte sudbene vlasti, s okolnim obrtničkim i poljoprivrednim aktivnostima, utvrde se često šire u više prstenova zahvaćajući nova predgrađa, te se iz takvih utvrda razvija i većina današnjih povijesnih gradova.“¹⁰ Odnosno ona je „obično naseljeno mjesto izgrađeno radi zaštite stanovnika, radi dobivanja na vremenu dok ne stigne pojačanje, radi zatvaranja smjera neprijateljskoga kretanja ili kao polazna točka za ofenzivu. Obično ima stalnu posadu i naoružanje, a njezina uloga i oblik mijenjali su se ovisno o koncepciji vođenja rata i o razvoju oružja. Pojavom vatrenog oružja u tvrđavama se znatno smanjila visina zidina i kula, a povećala njihova debljina. Razvoj zrakoplovstva i oklopnih postrojba, te promjena koncepcije ratovanja (pokretni rat) uzrokovali su napuštanje sustava klasičnih tvrđava, a nadomjestili su ih bunker. U doba nuklearnog oružja tvrđave se više nigdje ne grade, jer su neotporne na atomski udar, a njihove funkcije preuzimaju novi maskirani podzemni i rastresito raspoređeni fortifikacijski objekti.“¹¹

⁹ Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje: Kaštel [citirano: 2022-06-25]. Dostupno na:

<https://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=30784>

¹⁰ Proleksis enciklopedija, online: Utvrda [citirano:2022-04-04]. Dostupno na: <https://proleksis.lzmk.hr/49770/>

¹¹ Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje: Tvrđava [citirano: 2022-04-04]. Dostupno na:

<https://enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=62875>

3. Primjeri adaptiranih vojnih objekata za funkcije arhiva i muzeja izvan Hrvatske

Za prikaz arhiva i muzeja koji se nalaze u objektima s prvotno vojnom namjenom izvan Hrvatske prikazani su primjeri iz Europe odnosno Njemačke i Švicarske. Za primjer arhiva uzet je njemački Pokrajinski arhiv Baden-Württemberga u Ludwigsburgu, a za muzejski primjer prikazan je švicarski Centar zbirki nacionalnog muzeja u Affolternu na Albisu. Ustanove su predstavljene tako da je za svaku prikazana njena lokacija, povijest i djelatnost ustanove te opis same nekadašnje vojne zgrade u kojoj se ustanova danas nalazi.

3.1. Pokrajinski arhiv Baden-Württemberga u Ludwigsburgu – Njemačka

3.1.1. Ludwigsburg

Ludwigsburg je grad u njemačkoj saveznoj pokrajini Baden-Württemberg, proteže se duž rijeke Neckar 13 km sjeverno od Stuttgarta. Grad je poznat po metalnoj (strojevi), kemijskoj, tekstilnoj i prehrambenoj industriji te proizvodnji glazbala i porculana. Grad je zasnovan planski te se počeo graditi 1709. godine uz württemberšku kneževsku rezidenciju prema planu Johanna Friedricha Nettea i Donata Giuseppea Frisonisa. Status grada je dobio 1718. godine. Barokni dvorac u Ludwigsburgu jedan je od najvećih u Njemačkoj, a građen je od 1704. do 1733. po uzoru na francuski Versailles¹² (v. sliku 1 i 2). Pored barokne gradnje, vojarne su također dio gradskog pejzaža, jer je Ludwigsburg bio vojni grad više od 250 godina. Vojska je oblikovala arhitekturu, kulturu i život u Ludwigsburgu. Grad je dugo bio jedan od najvećih garnizona u Njemačkoj, popularno se zvao "Švapski Potsdam". Početkom 1990-ih brojna vojna zdanja postala su slobodna za novu, građansku upotrebu.¹³

¹² Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje: Ludwigsburg [citirano: 2022-06-21]. Dostupno na:

<https://enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=37418>

¹³ Visit Ludwigsburg: Von Herzögen, Schlössern und Kasernen [citirano: 2022-06-24] Dostupno na:

<https://visit.ludwigsburg.de/start/entdecken/stadtgeschichte.html>

Slika 1. Prikaz centra Ludwigsburga na karti nastaloj u razdoblju od 1821.do 1825. godine (Izvor: Arcanum Maps)

Slika 2. Prikaz centra Ludwigsburga na karti danas (Izvor: Arcanum Maps)

3.1.2. Povijest Pokrajinskog arhiva Baden-Württemberga u Ludwigsburgu

Pokrajinski arhiv pokrajine Baden-Württemberg u Ludwigsburgu čuva gradivo sjevernog Württemberga već više od 150 godina dostupnim za korištenjem. Kao što je prethodno rečeno, Pokrajinski arhiv u Ludwigsburgu preselio se 1995. godine iz dvorca u zgrade vojarnje (izgrađena

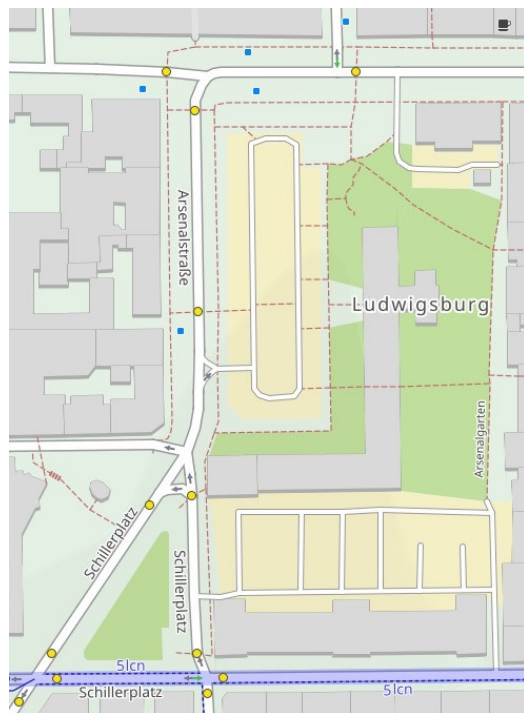
u obliku slova L) i arsenala smještene u središtu Ludwigsburga (v. sliku 3 i 4). U zgradi vojarne nalaze se prostorije za javnost odnosno čitaonica, auditorij, izložbena prostorija, knjižnica i upravni ured. U zgradi arsenala je smješteno više od 40 000 dužnih metara arhivskoga gradiva. Obje su zgrade mehanički i strukturno prenamijenjene kako bi ispunile suvremene zahtjeve za čuvanjem arhivskog gradiva. Zgrade su povezane podzemnim prolazom, kroz koji transportni sustav donosi gradivo istraživačima u čitaonici.¹⁴ Gotovo pet stotina tisuća dokumenata, koji su nastali od strane raznih odjela u toku denacifikacije, omogućuju jedinstveni pristup u vrijeme nacionalsocijalizma i u suočavanje s njim nakon 1945. godine. Sudbina tisuća žrtava nacističkog režima dokumentirana je u dokumentima odštete i naknade. Mnogi dobro poznati kazneni slučajevi, uključujući one iz RAF -a, mogu se naći u dosjeima policije i pravosuđa. Opus tradicije čuvanja također uključuje dokumentaciju pacijenata iz državnih bolnica i bogati fond državnog kazališta Württemberg u Stuttgartu, kao i dokumente drugih kulturnih institucija. U arhivu postoje i brojni dokumenti iz vremena prije osnivanja kraljevine Württemberg 1806. godine, uključujući dokumente Teutonskog viteškog reda, opatije Ellwangen i druge religijske ustanove u sjevernom Württembergu, kao i povijesne dokumente iz Ulma, Esslingena, Heilbronna i drugih bivših slobodnih carskih gradova.¹⁵

¹⁴ HandWiki: Staatsarchiv Ludwigsburg [citirano: 2022-06-24]. Dostupno na:

https://handwiki.org/wiki/Staatsarchiv_Ludwigsburg

¹⁵ Landesarchiv Baden-Württemberg: Staatsarchiv Ludwigsburg [citirano: 2022-06-24]. Dostupno na:

<https://www.landearchiv-bw.de/de/landesarchiv/standorte/staatsarchiv-ludwigsburg/47251>

Slika 3. Prikaz obrisa zgrada vojarne i arsenala danas (Izvor: OpenStreetMap)

Slika 4. Prikaz satelitske snimke zgrada vojarne i arsenala danas (Izvor: Google Earth)

3.1.3. Djelatnost Pokrajinskog arhiva u Baden-Württembergu u Ludwigsburgu

Pokrajinski arhiv u Ludwigsburgu prikuplja gradivo oko 680 tijela državnih vlasti iz regije Stuttgart¹⁶ te je nadležan je za opća i posebna administrativna tijela, sudove i druga državna tijela, sa sjedištem u regiji Stuttgart.¹⁷

3.1.4. Zgrade Arhiva – Vojarna i Arsenal

Kompleks vojarnе i arsenala dalo je sagraditi vojvodstvo Württemberga 1761./1762. godine po dizajnu državnog graditelja Johanna Adama Grobа (v. sliku 5, 6 i 7). Do 1872. godine kompleks je služio primarno kao arsenal, a od te godine pa do 1945. bile su stacionirane razne pješачke pukovnije. Nakon Drugog svjetskog rata, objekt je bio prolazni kamp za raseljene osobe, tada su raseljeni ljudi bili smješteni u kompleksu. Godine 1962. Arsenalplatz, odnosno trg ispred samog kompleksa, pretvoren je u parkiralište (v. sliku 8). Državni prirodni muzej preselio se godinu dana kasnije u prostorije arsenala. Između 1990. i 1995. objekt je obnovljen za potrebe pokrajinskog arhiva, koji se ovdje nalazi i danas.¹⁸

¹⁶ Ludwigsburg: Staatsarchiv Ludwigsburg [citirano: 2022-06-24]. Dostupno na:

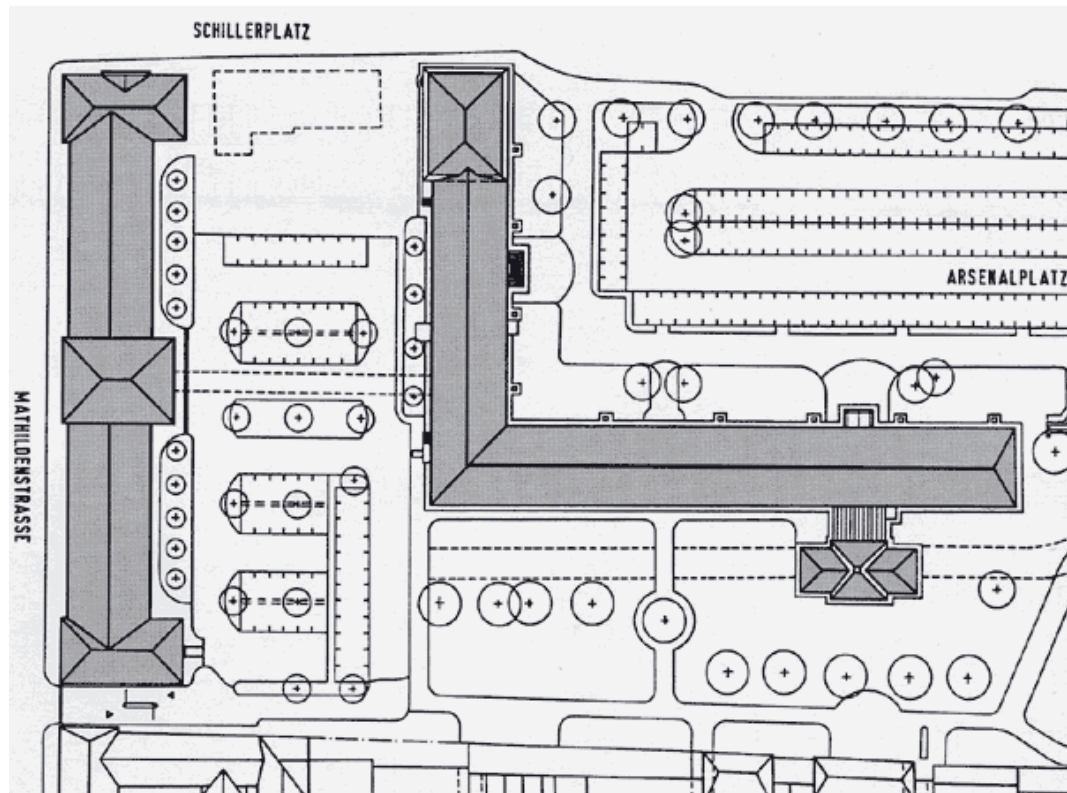
<https://www.ludwigsburg.de/start/kultur+und+freizeit/staatsarchiv+ludwigsburg.html>

¹⁷ Archive in Baden-Württemberg: Landesarchiv Baden-Württemberg - Staatsarchiv Ludwigsburg [citirano: 2022-06-24]. Dostupno na:

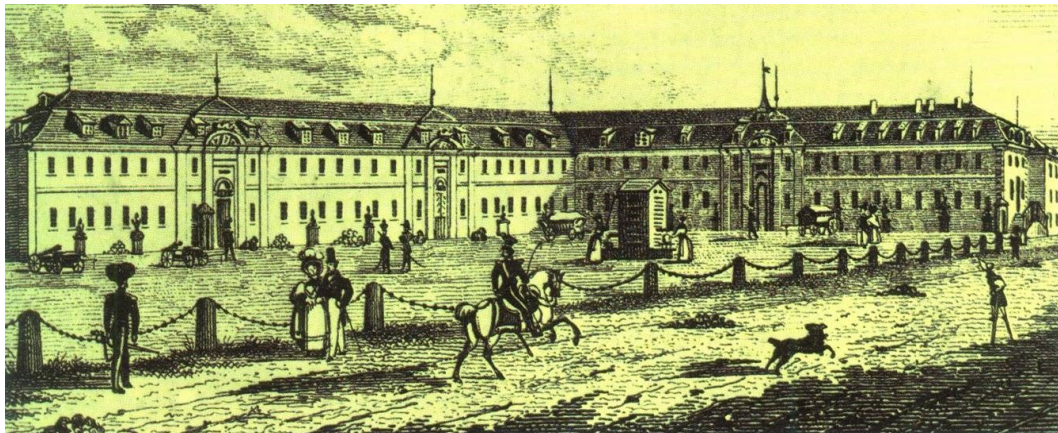
[https://www.archivebw.de/sixcms/list.php?page=seite_archivzustaendigkeit&sv\[id\]=10221&seite=Zust%C3%A4ndigkeit](https://www.archivebw.de/sixcms/list.php?page=seite_archivzustaendigkeit&sv[id]=10221&seite=Zust%C3%A4ndigkeit)

¹⁸ Stadt Ludwigsburg: Innovation und Zukunft, Kasernenkonversion in Ludwigsburg Albis [citirano: 2022-06-24].

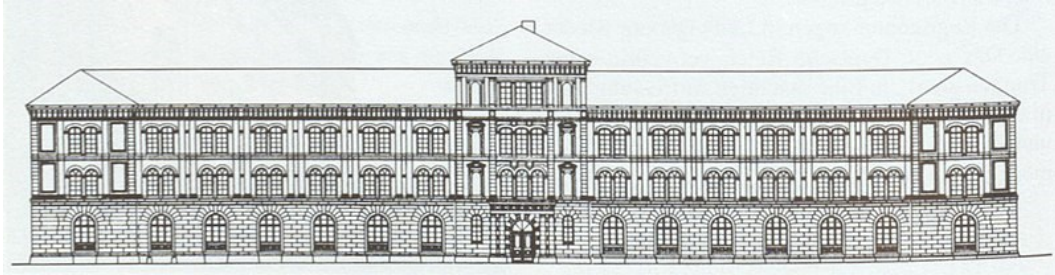
Dostupno na: <http://www.kasernen-ludwigsburg.de/index.php?bereich=areale&kapitel=arsenalkaserne&seite=1>

Slika 5. Tlocrt zgrada vojarne desno i arsenala lijevo (Izvor: Landesarchiv Baden-Württemberg)

Slika 6. Prikaz vojarne prije 1870. godine (Izvor: Wikipedia)

Slika 7. Skica zgrade arsenala iz 1874. godine (Izvor: Wikimedia Commons)

Slika 8. Trodimenzionalni prikaz zgrada vojarne i arsenala danas (Izvor: Google Earth)

3.2. Centar zbirke nacionalnog muzeja u Affolternu na Albisu – Švicarska

3.2.1. Affoltern na Albisu

Affoltern na Albisu je grad i općina u okrugu Affoltern u kantonu Zürich u Švicarskoj. Grad je smješten na rijeci Jonen i nalazi se zapadno od brda Albis i rijeke Reuss te 17 kilometara jugoistočno od grada Züricha (v. sliku 9 i 10). Najstariji znakovi naseljenosti su grobni humci iz halštatskog razdoblja na Mülibergu, u središtu grada i u Aespli. Općina Affolterna formirana je u 19. stoljeću od naselja Gornjeg i Donjeg Abfolterna, Zwillikona i Loo-Fehrenbacha.¹⁹ Affoltern na Albisu dobio je status grada 2018. godine.²⁰

Slika 9 Prikaz snimke iz zraka Affolterna na Albisu 1987. godine (Izvor: geo.admin.ch - the federal geoportal)

¹⁹ Historisches Lexikon der Schweiz HLS: Affoltern am Albis [citirano: 2022-06-21]. Dostupno na: <https://hls-dhs-dss.ch/de/articles/000002/2009-06-23/>

²⁰ Stadt Affoltern am Albis: Geschichte von Affoltern am Albis [citirano: 2022-06-21]. Dostupno na: <https://www.stadtaffoltern.ch/geschichteneu>

Slika 10 Prikaz satelitske snimke Affolterna na Albisu danas (Izvor: geo.admin.ch - the federal geoportal)

3.2.2. Švicarski nacionalni muzej

Švicarski nacionalni muzej predstavlja glavnu kulturnu nacionalnu instituciju Švicarske koju čine tri muzeja (Nacionalni muzej u Zürichu, Dvorac Prangins i Forum švicarske povijesti u Schwyzu) te Centar zbirki u Affolternu na Albisu. Navedene lokacije, osim dvorca Prangins koji je smješten nedaleko Ženeve, nalaze se u gradu Zürichu ili njegovoj okolini. Salomon Vögelin, član Nacionalnog savjeta, 1883. godine iznosi prijedlog o osnivanju Nacionalnog muzeja čija se realizacija dogodila 1891. godine. Muzej je prvotno smješten u zgradu namjenski građenu za smještaj svih zbirki i predmeta, stalnog postava, kustoskih prostorija te umjetničke škole. Za lokaciju gradnje Švicarskog nacionalnog muzeja, kao snažne kulturne institucije, odabran je grad Zürich. Zadaća Muzeja je bila sabiranje i prezentiranje švicarske povijesne baštine te prikaz švicarskog jedinstva. Muzej danas posjeduje više od 840 000 predmeta organiziranih u 14 povijesnih zbirki u razdoblju od prapovijesti do danas.

3.2.3. Povijest Centra zbirke nacionalnog muzeja u Affolternu na Albisu

Prvi razgovori o potrebi za proširenjem zgrade Muzeja javljaju se 1933. godine i nastavljaju tijekom XX. stoljeća. Muzej u Zürichu je krajem prošlog stoljeća imao sedam čuvaonica smještenih na više lokacija po gradu. Udruživanje više švicarskih muzeja u Švicarski nacionalni muzej pokazalo je potrebu za zajedničkom muzejskom čuvaonicom, koja je kasnije uspostavljena kao četvrti odjel Muzeja pod nazivom Centar zbirku u Affolternu na Albisu. Pretpostavka da je adaptacija postojećih zgrada financijski isplativija od izgradnje novih ujedno je bila i uvjet švicarske vlade koji je zahtijevao da se iskoriste postojeća infrastruktura i nekretnine. S tom pretpostavkom je kompleks nekadašnjeg arsenala (v. sliku 9), zbog svoje blizine gradu Zürichu, gabarita i svoje prethodne funkcije skladišta, predstavljao odličan izbor za lokaciju budućeg Centra zbirke. Glavni ciljevi projekta su se odnosili na cijenu investicije, održivost i orijentiranost na korisničke potrebe. Projekt arhitektonskog zavoda Stücheli Architekten AG iz Zürichu odabran je za adaptaciju nekadašnjeg arsenala. Faza planiranja izgradnje i koordinacije poslova trajala je u razdoblju od 2003. do 2006. godine, faza samog rada na zgradama Centra zbirke započela je 2005. godine, a kompleks je realiziran i započeo s radom 2007. godine. Kompleks centra zbirke danas se nakon kasnije nadogradnje sastoji od četiri pravokutna objekta (v. sliku 11, 12 i 13). Vrijednost projekta je 28,5 milijuna švicarskih franaka. U fazi planiranja projekta predviđen je plan za proširenjem kompleksa kao potreba tijekom desetak godina rada Centra zbirke. Plan proširenja je rezultat većeg, vrlo promišljenog dugoročnog plana, a ne rezultat loše procjene kapaciteta Centra zbirke. Za dvostruko veći projekt od postojećeg tijekom prve faze izvor financija nije bio dovoljan, ali je uključeno uređenje centra i projekcija kapaciteta čuvaonice za iduće desetljeće s ciljem da se oko 2012. godine započne s pripremnim radovima za proširenje Centra zbirke u Affolternu na Albisu. U razdoblju prije proširenja bilo je nužno isplanirati i osigurati dovoljne količine sredstava iz državnog proračuna. Danas na godišnjoj razini u Centar zbirke u prosjeku uđe količina od oko 5500 novih predmeta.²¹

²¹ Sublić, H.: Zajednička čuvaonica kao rješenje problema nedostatka prostora : primjer švicarskog Centra zbirke u Affolternu na Albisu. Muzeologija Vol. No. 55, 2018. str. 65-74.

Slika 11. Prikaz snimke iz zraka zgrada Centra zbirki 1987. godine (Izvor: geo.admin.ch - the federal geoportal)

Slika 12. Prikaz obrisa zgrada Centra zbirki (Izvor: geo.admin.ch - the federal geoportal)

Slika 13. Prikaz satelitske snimke zgrada Centra zbirke danas (Izvor: geo.admin.ch - the federal geoportal)

3.2.4. Djelatnost Centra zbirke nacionalnog muzeja u Affolternu na Albisu

Od 2007. godine različite zbirke Švicarskog nacionalnog muzeja, radionice konzervatora i restauratora, Konzervatorski istraživački laboratorij i centar za logistiku predmeta, posudbeni odjel, registracija predmeta i fotografski studio nalaze se na istom mjestu²² (v. sliku 14 i 15). Moderna infrastruktura omogućuje osoblju da stručno primijeni svoje vještine i iskustvo u očuvanju i održavanju naših opsežnih zbirki. Gostima Centra zbirke na raspolaganju su soba za seminare i radni prostori. Centar je iz temelja promijenio način upravljanja i održavanja zbirki te suradnju unutar grupe muzeja. Uveden je novi stil suradnje koji nadilazi granice zasebnih odjela i različitih ustanova muzejske skupine. Spajanje različitih odjela pod jednim krovom omogućilo je potpunu reorganizaciju procesa unutar Centra zbirki i Nacionalnog Muzeja, te je postignuta nova razina profesionalnosti. Predviđena, planirana i provedena arhitektonska, tehnička i operativna infrastruktura u središtu je ove nove ere muzejske suradnje i predstavlja temelj za sve aktivnosti koje se provode.²³

²² Sammlungszentrum: History [citirano: 2022-06-25]. Dostupno na: <https://www.sammlungszentrum.ch/en/about-us/history>

²³ Sammlungszentrum: Organisation [citirano: 2022-06-25]. Dostupno na: <https://www.sammlungszentrum.ch/en/about-us/organisation#panel-item-1>

Slika 14. Centar zbirki (Izvor: Sammlungszentrum)

Slika 15. Glavni ulaz u Centar zbirki (Izvor: Sammlungszentrum)

3.2.5. Zgrade Centra zbirki – Arsenal

Zahvaljujući dodjeli zemljišta od strane općine Affoltern na Albisu 1937. godine, savezna vlada je uspjela izgraditi oružarnicu i skladište streljiva (v. sliku 15 i 16). Postojeće zgrade su obnovljene i proširene 1980-ih. Pod pokroviteljstvom Saveznog vojnog odjela podignute su tri zgrade koje su služile kao skladišta i vojne radionice za inženjerski materijal te za vozila.

Svečanost polaganja temelja održana je 26. kolovoza 1983., a nakon tri godine građevinskih radova, useljenje je obavljeno 1. ožujka 1986. Potpukovnik Hansruedi Weber bio je prvi ravnatelj Arsenala sljedeće tri godine, a 1989. naslijedio ga je potpukovnik Roman Notter. Arhitekti projekta, koji je bio vrijedan 33,4 milijuna franaka, bili su Spiess i Wegmüller iz Züricha. Otprilike 20 godina kasnije, donesena je odluka o promjeni namjene zgrada oružarnice u Affolternu na Albisu. One su trebale biti pretvorene u centar zbirki Švicarskih nacionalnih muzeja.²⁴

Slika 16. Arsenal u Affolternu na Albisu oko 1970. godine (Izvor: Graber Pulver)

Slika 17. Prikaz arsenala prije preuređenja (Izvor: Sammlungszentrum)

²⁴ Sammlungszentrum. Zürich: Schweizerisches Landesmuseum str. 58.

3.3. Ishod prikaza primjera adaptiranih vojnih objekata za funkcije arhiva i muzeja izvan Hrvatske

Iz danog pregleda adaptacije vojnih objekata vidljivo je da su navedeni primjeri u određenom trenutku bili suočeni s preprekama, ali su ih uspjeli nadvladati. Prelazak preko tih prepreka je kao i sama adaptacija iziskivao velika financijska sredstva. U slučaju arhiva glavna prepreka je bila fizička odvojenost zgrada koja je riješena tako da postoji podzemni prolazom koji spaja čitaonicu s arhivskim spremištem. Za muzej glavni problem je sve veća akumulacija muzejskih predmeta koja je zahtijevala izgradnju novog objekta koji bi poslužio kao dodatni prostor za pohranu, njegova izgradnja je bila već prije predviđena jer je akumulacija predmeta slučaj koji prati i koji će pratiti muzej u budućnosti pa je razumno zaključiti da i ovo rješenje nije konačno.

4. Primjeri adaptiranih vojnih objekata za funkcije arhiva i muzeja u Hrvatskoj

Za primjere adaptiranih vojnih objekata za funkcije arhiva i muzeja u Hrvatskoj odabrani su arhivi i muzeji koji se nalaze na područjima koja su svjedočila čestim sukobima i ratovima te su ujedno u nekim razdobljima ti objekti bili na granicama nekadašnjih velikih carstava. Iz toga proizlazi razmišljanje da su ti objekti zbog učestale vojne aktivnosti trebali posjedovati visoku razinu kvalitete u svojoj gradnji. Kao primjer dviju ustanova na jednom mjestu nekadašnjeg vojnog objekta uzet je primjer Tvrđave Gripe koji bi trebao prikazati na koji način funkcioniraju ustanove arhiva i muzeja na jednom mjestu. Za svaku ustanovu prikazana je njena lokacija, povijest i djelatnost, opis zgrade u kojoj se nalazi te su predstavljeni podaci o zaštiti i uvjetima čuvanja gradiva i građe prikupljeni evaluacijom putem ankete te u razgovorima s osobljem ustanova. Zaštita i uvjeti čuvanja gradiva u arhivima te građe u muzejima regulirani su zakonima i pravilnicima. Za arhiv kao regulative su Zakon o arhivskom gradivu i arhivima, Pravilnik o uvjetima smještaja, opreme, zaštite i obrade arhivskog gradiva te broju i strukturi stručnog osoblja arhiva i Pravilnik o upravljanju dokumentarnim gradivom izvan arhiva. Muzejske regulative su Zakon o muzejima te Pravilnik o stručnim i tehničkim standardima za određivanje vrste muzeja, za njihov rad, te za smještaj muzejske građe i muzejske dokumentacije.

4.1. Državni arhiv u Zadru

4.1.1. Zadar

Grad Zadar se nalazi u sjevernoj Dalmaciji te je upravno i županijsko središte Zadarske županije. Ulogu političko-administrativnog središta Dalmacije imao je sve do kraja Prvoga svjetskoga rata. Intenzivan industrijski razvoj doživljava nakon Drugoga svjetskog rata. Na sjeverozapadnom dijelu poluotoka koji zatvara staru luku i zaljev Jazine nastao je najstariji dio grada, uz ostatke rimskog foruma u staroj gradskoj jezgri očuvan je i ortogonalni raspored ulica. Kao podsjetnik na burna stoljeća ratnih zbivanja vidljivi su ostaci gradskih zidina s očuvanim kopnenim i morskih vratima iz XVI. st. te kula iz XIII. st. Grad je pretrpio najveće razaranje 1202. godine kada su ga križari IV. križarskog rata po nalogu mletačkog dužda Enrica Dandola osvojili. Zadarskim mirom 1358. godine Zadar je ušao u državni sastav Ludovika I. Anžuvince za čije je vlasti dosegao vrh gospodarskog i kulturno-umjetničkog razvoja. Prodajom Zadra i Dalmacije 1409. godine od strane Ladislava Napuljskog Mlečanima, Zadar je postao dio Mletačke republike te će taj status zadržati sve do propasti Mletačke republike 1797. godine. Za vrijeme višestoljetne mletačke vlasti Zadar je bio glavno upravno, sudsko i vojno sjedište Dalmacije te je ujedno bio i vodeći dalmatinski grad. Gospodarski pad Zadra započeo je vrijeme osmanskih prodora u XV. stoljeću, a tijekom XVI. stoljeća grad gubi većinu svog područja u zaleđu, koje će biti vraćeno tek Kandijskim, odnosno Morejskim ratom u XVII. stoljeću. Propašću Mletačke republike 1797. godine Zadar je pripao Austriji, a pod francuskom upravom je bio od 1805. do 1813. godine. Za vrijeme stoljetne, druge austrijske uprave od 1813. do 1918. godine Zadar je bio glavni grad austrijske pokrajine Dalmacije (v. sliku 17 i 18). Grad je 1918. godine okupirala talijanska vojska te je Rapalskim ugovorom 1920. godine pripao Kraljevini Italiji. Za vrijeme fašističke vlasti, hrvatski narod u Zadru doživio je teške progone i veći dio se iselio, dok je gospodarski razvoj grada stagnirao i Zadar se pretvorio u enklavu talijanske manjine u Dalmaciji. Grad je 1944. godine u savezničkim bombardiranjima teško razoren. Zadar je Pariškim mirovnim ugovorom iz 1947. godine sjedinjen s maticom Hrvatskom. Grad je za vrijeme Domovinskog rata bio razaran topničkim i zračnim napadima agresora.²⁵

²⁵ Proleksis enciklopedija, online: Zadar [citirano:2022-06-21]. Dostupno na: <https://proleksis.lzmk.hr/50887/>

4.1.2. Povijest Državnog arhiva u Zadru

Po ovlaštenju mletačkog Senata, generalni providur Francesco Molin osnovao je Arhiv generalnog providura u Zadru 1624. godine kojim ujedno započinje sustavno i organizirano čuvanje dokumenata na jednom mjestu koje je kasnije postalo jezgrom oko koje će se prikupljati i čuvati drugo gradivo. Aktom se određuju poslovi, rad službenika i način rada u Arhivu, donesen je propis o poslovanju i zaštiti gradiva te se imenuje prvog upravitelja Arhiva i ujedno prvog arhivista s državnom plaćom, Nicolu Vegliu. Za prvotni prostor Arhiva određeno je prizemlje Providurove palače, gdje se u XVIII. stoljeću pohranjuju dokumenti drugih upravnih tijela. Propašću Mletačke republike 1797. godine i uspostavom prve austrijske uprave, Arhiv postaje mjestom pohrane spisa zadarskih knezova, kapetana i fiskalnih savjetnika. Za vrijeme francuske uprave u Arhiv se pohranjuju spisi prve austrijske uprave te spisi ukinutih samostana i bratovština. Na početku druge austrijske uprave pohranjuju se spisi nastali u razdoblju francuske uprave, Arhiv ima stalnog arhivista te kao dio odjela Predsjedništva pokrajinske uprave vodi svoj djelovodnik čime pokazuje svoju samostalnost. U XIX. stoljeću u Arhivu se izrađuju katalozi, inventari, indeksi i repertoriji, koji su u uporabi i danas. Proširenjem Arhiva, on zaprima i drugo arhivsko gradivo austrijske uprave kojeg je ona koncentrirala u njemu kao središnjem arhivu Dalmacije, a s vremenom pristižu i spisi zadarske uprave te gradivo obiteljskih arhiva. U razdoblju od 1901. do 1904. u izdanju zadarskog arhiva izlazi arhivski časopis naziva Tabularium²⁶, jedan od prvih na području Hrvatske. Raspadom Austro-Ugarske Monarhije i početkom talijanske vlasti u Zadru, Arhiv djeluje pod nazivom Arhiv za Dalmaciju, dalmatinske i korčulanske otoke, a 1922. godine mijenja naziv u Arhiv kraljevske prefektore. Državni arhiv 1928. godine dobiva status samostalne ustanove podređene Ministarstvu unutarnjih poslova u Rimu. Od početka Drugog svjetskog rata do kapitulacije Italije 1943. godine, arhivsko gradivo koje je po shvaćanju tadašnjih talijanskih povjesničara bilo dokaz talijanskog prava na Dalmaciju preneseno je u Italiju, a vraćeno je 1949. godine u postupku restitucije. Nakon kapitulacije Italije, Zadar je postao žrtvom savezničkih bombardiranja u razdoblju od 1943. do 1944. godine u kojima je gradska jezgra najvećim dijelom uništena, a s njom je i zgrada Arhiva pretrpjela znatna oštećenja. Arhivsko

²⁶ Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje: Tabularij [citirano: 2022-06-28]. Dostupno na:

<https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=60135>

gradivo se seli u vojarnu kod Kopnenih vrata, u koju se nakon još nekoliko preseljenja nakon rata, 1966. godine smjestio Državni arhiv (v. sliku 20 i 21). U razdoblju nakon Drugog svjetskog rata Državni arhiv u Zadru je imao status jedine organizirane arhivske ustanove u Dalmaciji stoga je djelovao kao Državni arhiv za najveći dio Dalmacije (osim Dubrovnika i Korčule) uključujući otoke Pag i Rab. Osnutkom Državnog arhiva u Splitu 1952. godine nadležnost Državnog arhiva u Zadru smanjena je na područje današnje Zadarske i Šibensko-kninske županije. Državni arhiv u Zadru 1960. godine mijenja naziv u Historijski arhiv. Za vrijeme Domovinskog rata nekoliko s nekoliko granata je pogođeno dvorište Arhiva i sjeveroistočni dio zgrade, a na okupiranom području Zadarske županije agresori su uništili veliku količinu arhivskoga gradiva u nadležnosti Državnog arhiva u Zadru. Godine 1993. naziv arhiva je promijenjen u Povijesni arhiv u Zadru, a današnji naziv Državni arhiv u Zadru vraćen je 1999. godine. Osnivanjem Državnog arhiva u Šibeniku 2007. godine područje nadležnosti Državnog arhiva u Zadru smanjeno je na područje Zadarske županije (osim općine Gračac) i dijela Ličko-senjske županije (grad Novalja). Državni arhiv u Zadru danas je moderna ustanova s oko šest stotina arhivskih fondova i zbirki ukupne količine od sedam tisuća dužnih metara arhivskoga gradiva, dok se arhivska knjižnica sastoji od preko pedeset tisuća knjiga, rukopisa, časopisa i novina. U Arhivu je zaposleno tridesetak osoba raspoređenih u osam odjela koji rade za potrebe tijela državne i lokalne samouprave te za fizičke osobe kojima su potrebne informacije iz bogatih arhivskih fondova i zbirki.²⁷

²⁷ Državni arhiv u Zadru: Povijest [citirano:2022-06-25]. Dostupno na: <https://www.dazd.hr/hr/dazd-arhiv/povijest/3#>

Slika 20. Prikaz obrisa zgrade vojarne danas (Izvor: OpenStreetMap)

Slika 21. Prikaz satelitske snimke zgrade vojarne danas (Izvor: Google Maps)

4.1.3. Djelatnost Državnog arhiva u Zadru

Državni arhiv u Zadru po službenoj dužnosti preuzima arhivsko gradivo nastalo od tijela lokalne uprave i samouprave, ustanova, javnih poduzeća i drugih službi čija se djelatnost odvija na području teritorijalne nadležnosti zadarskog Arhiva. Pod teritorijalnom nadležnošću Državnog arhiva u Zadru nalaze se Zadarska županija (osim općine Gračac) i dio Ličko-senjske županije

(grad Novalja). Niže tijelo Državnog arhiva u Zadru je Sabirni arhivski centar Novalja. Korištenje javnog arhivskog gradiva u Državnom arhivu u Zadru dostupno je sukladno Zakonu o arhivskom gradivu i arhivima, Pravilniku o korištenju arhivskog gradiva i Pravilniku o radu čitaonice DAZD-a. Čitaonica Državnog arhiva u Zadru raspolaže s tridesetak radnih mjesta za korisnike od čega su dva opremljena čitačima mikrofilmova. U čitaonici se također nalaze inventari fondova i zbirki DAZD-a te manja priručna referentna zbirka knjižnog gradiva koja se sastoji od enciklopedija i priručnika, rječnika stranih jezika, objavljenih pomagala i gradiva, arhivskih časopisa i sl. Uz arhivsko gradivo, u čitaonici se naručuje i koristi knjižnično te fotografsko gradivo. Osoblje arhiva u čitaonici stoji na raspolaganju za stručnu pomoć u korištenju obavijesnih pomagala i naručivanju gradiva. Za savjetovanje vezano uz temu istraživanja te istraživačkim uslugama korisnici se mogu obratiti arhivistima. Istraživanje gradiva za potrebe korisnika naplaćuje se prema cjeniku DAZD-a. U izložbenoj dvorani DAZD-a postavljaju se izložbe arhivskog gradiva ili izložbe priređene od strane drugih ustanova ili pojedinaca. Razgledavanje izložbi je moguće u radnom vremenu Arhiva.²⁸

„Arhiv obavlja sljedeće zadaće: vodi evidencije i dokumentaciju o javnom dokumentarnom i javnom arhivskom gradivu tijela javne vlasti u svojoj nadležnosti; pruža podršku tijelima javne vlasti u čuvanju, zaštiti, obradi, vrednovanju, odabiranju i izlučivanju javnog dokumentarnog i arhivskoga gradiva; obavlja stručni nadzor nad gradivom u posjedu tijela javne vlasti u svojoj nadležnosti te nad privatnim arhivskim gradivom; skrbi za gradivo u arhivu, njegov integritet, dostupnost i iskoristivost, obavlja restauraciju, konzervaciju i snimanje gradiva te provodi i druge mjere zaštite gradiva; preuzima, obrađuje i digitalizira javno arhivsko gradivo u okviru svoje nadležnosti; prikuplja i obrađuje privatno arhivsko gradivo; omogućuje i potiče korištenje arhivskoga gradiva; priređuje izložbe, predavanja i druge oblike predstavljanja arhivskoga gradiva i arhivske djelatnosti javnosti; bavi se znanstvenim i stručnim radom na području informacijskih znanosti, povijesti i drugih bliskih disciplina; istražuje arhivsko gradivo u inozemstvu koje se odnosi na hrvatsku povijest i iseljništvo; organizira programe osposobljavanja i stručnog usavršavanja, znanstvene i stručne skupove; nastupa kao nositelj ili sudjeluje u ostvarenju znanstvenih i stručnih projekata drugih ustanova; objavljuje arhivsko gradivo i druge publikacije;

²⁸ Nacionalni arhivski informacijski sustav: Imatelji - Državni arhiv u Zadru [citirano:2022-06-25]. Dostupno na: http://arhinet.arhiv.hr/details.aspx?ItemId=4_53

Arhiv izdaje znanstveni i stručni časopis *Tabularium*; tijelima javne vlasti i drugim pravnim i fizičkim osobama pruža stručnu pomoć i usluge u upravljanju njihovim gradivom; obavlja druge poslove određene Zakonom o arhivskom gradivu i arhivima i drugim propisima.

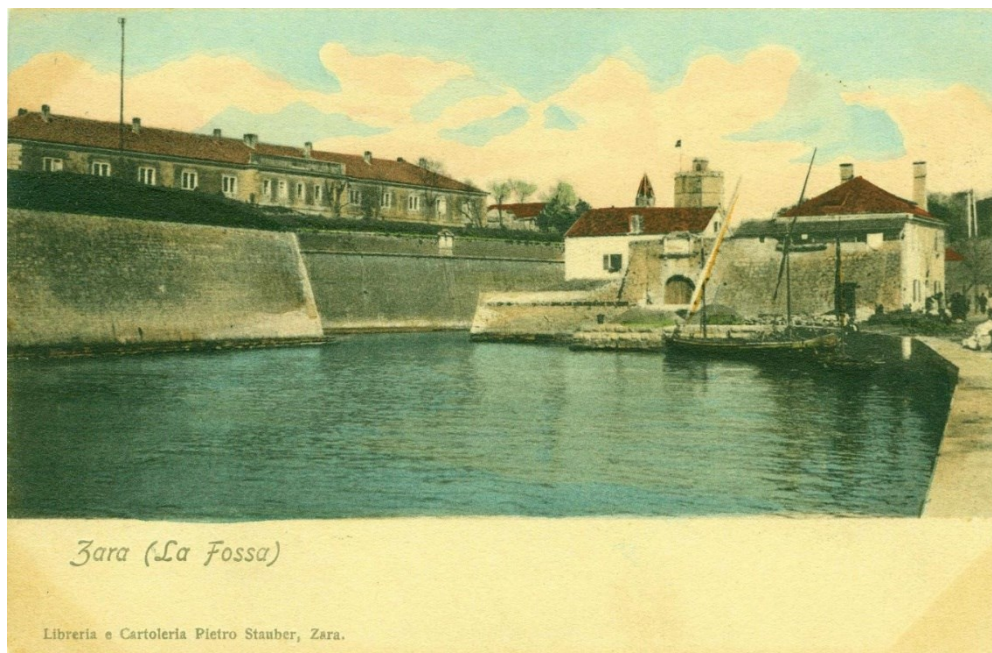
Pored djelatnosti upisane u sudski registar Arhiv može obavljati i druge djelatnosti koje služe obavljanju djelatnosti upisane u sudski registar, ako se one u manjem opsegu ili uobičajeno obavljaju uz upisanu djelatnost.²⁹

4.1.4. Zgrada Državnog arhiva u Zadru – Vojarna

Zgrada Vojarne sa zgradom vojne bolnice podignuta je 1845. godine pod navodom da su obje sigurne od bombardiranja. Pravokutna Vojarna je smještena uz sjeveroistočne zidine grada te je povodom njenog građenja srušena stara crkva sv. Ivana Krstitelja i jedanaest stambenih objekata. Uz podignutu Vojarnu otvorena je nova Ulica sv. Ivana (danas Ulica Ruđera Boškovića), proširena je ulica s unutarnje strane Kopnenih vrata (danas Ulica Ante Kuzmanića), uređen je trg uz arsenal topništva i otvoren je novi trg na kraju Ulice sv. Ivana (danas Poljana Pavla Pavlovića). Podizanje vojarnе prikaz je novog urbanističkog rješenja u gradu, gdje su porušeni stari objekti i promijenjeni odnosi gabarita i mreže ulica. Cilj tog projekta je bio osuvremeniti i uljepšati dio grada unutar zidina prema onodobnim urbanističkim saznanjima tako da se otvaraju šire, zračne i pravilne ulice na ulazu u grad. To je ujedno bio i početak nastanka prometnice koja će kasnije voditi gradskim zidinama sa sjevera grada i kružno se vraćati do Kopnenih vrata. Nakon 1868. godine, izgradnjom obalnog dijela grada Vojarna se uklopila u suvremenu gradsku arhitekturu pridružujući se ostalim građevinama tipičnima za srednjoeuropsku neostilsku gradnju kraja XIX. stoljeća (v. sliku 22). Nakon Drugog svjetskog rata koji je za sobom ostavio gotovo potpuno urušen dio grada u kojem se nalazi Vojarna, taj trokatni objekt se ističe svojim izgledom od novonastalih praznih prostora (v. sliku 23). Jedini ukras ove zgrade su rustikalna obrada rubova i prizemlja. U zgradi su danas smješteni Državni arhiv u Zadru i Znanstvena knjižnica (v. sliku 24).³⁰

²⁹ Statut Državnog arhiva u Zadru. Zadar 2019. str. 3-4.

³⁰ Stagličić M., Travirka A., Rados Z., Rabac-Čondrić G.: Zadar za austrijske uprave. Zadar: Matica hrvatska, Ogranak, 2011. str. 285-286.

Slika 22. Razglednica Zadra s prikazom vojarne iz 1901. godine (Izvor: DIKAZ - Digitalna knjižnica Zadar)

Slika 23. Trodimenzionalni prikaz zgrade vojarne danas (Izvor: Google Earth),

Slika 24 Zgrada Državnog arhiva u Zadru danas (Foto: I. Domitrović)

4.1.5. Zaštita i uvjeti čuvanja gradiva u Državnom arhivu u Zadru

„Anketa o zaštiti gradiva i građe te radu u prostorima arhiva i muzeja koji su smješteni u nekadašnjim vojnim objektima“ (vidi Prilozi) ispunjena od strane osoblja te iz razgovora s osobljem iz Državnog arhiva u Zadru pokazuje da je u zgradi Arhiva sljedeća situacija: problema s vlagom u zgradi Arhiva nema jer se u svim spremištima na svim etažama i u podrumu nalaze odvlaživači (v. sliku 25), spremnici odvlaživača se pregledavaju i prazne na dnevnoj razini te se ujedno zapisuju temperatura i vlaga, za jedno arhivsko spremište zadužen je jedan arhivski tehničar.

Slika 25 Odvlaživač u spremištu Arhiva u Zadru (Foto: I. Domitrović)

Vlaga je najviše izražena za vrijeme veljače i lipnja kad su plima i oseka najviši. Za suha vremena kad je bura, otvaraju se spremišta da toplina i vlaga izađu. Poplava u Zadru i okolici 11. rujna 2017. godine Državnom arhivu u Zadru nije nanijela značajniju štetu, voda je prodrla samo u podrum zgrade te je bila odmah uklonjena, u podrumu se tada građivo nije nalazilo, a danas se u podrumu nalazi izložbena dvorana te građivo od propalih tvornica i zadarske bolnice. Požar unutar zgrade Arhive nije nikad izbio, za prevenciju istog se nalaze protupožarni alarmi i protupožarni aparati. Do provale i krađe u Arhivu nije nikad došlo, u arhivu se nalaze za tu svrhu protuprovalni alarmi. Temperatura se svaki dan provjerava i zapisuje te nije nikad ispod 16 ili iznad više od 22 stupnja unutar spremišta. Za zaštitu od nametnika se provodi minimalno dva puta godišnje deratizacija i deinsektizacija, a mreže na prozorima služe kao zaštita od ptica. U instituciji je prisutan manjak prostora za pohranu građiva, osoblje je iskoristilo podrumske prostorije, a dio građiva se izlučuje pa se i tako oslobađa prostor. O preseljenju znanstvene knjižnice koja spada pod grad govori se desetak godina. Preseljenje znanstvene knjižnice s kojom Arhiv dijeli zgradu bi uvelike pomoglo to jest proširilo spremišni kapacitet Arhiva, ali to preseljenje nikako da se ostvari. Prostor za javnost funkcionira većinom dobro, čitaonice se nalaze na katu (v. sliku 26), a izložbeni prostor je u podrumu, ako je prisutna veliki broj posjetitelja znanstvena knjižnica ustupi dio svog prostora na korištenje Arhivu.

Slika 26 Čitaonica Arhiva u Zadru (Foto: I. Domitrović)

U uredima rade najviše po dvoje arhivista, osoblje Arhiva je zadovoljno svojim radnim prostorima. Arhiv je dobro prometno povezan jer se nalazi u samom centru grada, ali je problem ljeti zbog prometnih gužva u gradu uzrokovanih turizmom. Dostavu gradiva Arhivu otežava ulaz kroz koji mogu proći samo kombiji (v. sliku 27), ali postoji dostavna rampa koja dostavu vrši u prijemnu prostoriju (v. sliku 28), a gradivo unutar zgrade se dostavlja manjim liftom (v. sliku 29).

Slika 27 Ulaz u Arhiv za vozila, u pozadini je glavni ulaz za posjetitelje (Foto: I. Domitrović)

Slika 28 Prijemna prostorija za gradivo u Arhivu (Foto: I. Domitrović)

Slika 29 Lift za dostavu gradiva unutar Arhiva (Foto: I. Domitrović)

U arhivu se gradivo čuva na metalnim stalažama i metalnim ormarima (v. sliku 30) koji se nalaze minimalno 20 centimetara iznad poda te u kompakтусima (v. sliku 31)

Slika 30 Jedno od spremišta Arhiva sa stalažama i ormarima (Foto: I. Domitrović)

Slika 31 Spremište s kompakusima (Foto: I. Domitrović)

Dozvole od konzervatora otežavaju bilo kakve radove na samoj zgradi, primjer toga je ugradnja grilji za koju su konzervatori zahtijevali od osoblja da dokažu što starijom fotografijom postojanje istog dizajna grilji u prošleme stoljeću, nakon što je osoblje to dokazalo, ugradnja je dozvoljena. Drugi primjer otežavanja radova je krećenje podrumskog zida, koje ujedno i sprječava nastajanje vlage preko ciglenog zida te smanjenje svjetlosti u prostoru, za što je također bila potrebna posebna dozvola od konzervatora. Uz navedene probleme s konzervatorima i ograničenog ulaza za dostavu gradiva Arhiv u Zadru nema većih problema te opravdava ulogu koju je imao kroz stoljeća kao glavni arhiv Dalmacije, a to pokazuje na način organizacije i očuvanja gradiva te njegove digitalizacije i dostupnosti toga gradiva putem svoga digitalnog arhiva.

4.2. Muzej grada Pazina

4.2.1. Pazin

Pazin je grad u središnjoj Istri te ujedno i sjedište Istarske županije. Smješten je na vapnenačkom brežuljku iznad Pazinske jame u koju ponire rječica ponornica Pazinčica. Naselje je vjerojatno postojalo od IX. stoljeća, a prvi put se spominje 983. godine u ispravi cara Svetog Rimskog Carstva Otona II. u kojoj se predaje pazinski Kaštel u posjed porečkomu biskupu. Posjed je kroz stoljeća promijenio mnoge vlasnike. Obitelj Habsburg nasljeđivanjem postaje vlasnik 1374. godine te ga daje u zakup nizu drugih posjednika u čije su ime često posjedima upravljali određeni kapetani. Pazin i područje knežije kratko se nalaze pod vlašću Mletačke republike za vrijeme rata između Mletačke republike i Svetog Rimskog Carstva 1508. godine. Pogled u prihode posjeda i stanovništvo vidljiv je iz urbara. Tijekom XVI. stoljeća dolazi do rasta stanovništva zahvaljujući povoljnim prilikama te zbog doseljavanja ljudi koji su bježali pred osmanskim osvajanjima, također u tom stoljeću stanovnici predgrađa i podgrađa Pazinskog Kaštela dobivaju prava i samostalno sudstvo. Nakon završetka Uskočkog rata koji je trajao od 1615. do 1618. godine Habsburzi prodaju Pazin i njime do 1766. godine upravljaju mnoge obitelji. Jedna od tih obitelji je bila obitelj Montecuccoli koja je kaštelom upravljala sve do sredine XIX. stoljeća. U razdoblju od 1825.-1861. godine Pazin je postao upravnim središtem Istre. Željeznička pruga Divača-Pula izgrađena 1876. godine ojačala je prometnu važnost samoga grada. Od osnutka općine Pazin 1868. godine, sva vlast u gradu pripadala je Talijanima, prekretnica u podjeli vlasti dolazi 1886. godine kad je osnovano poglavarstvo Pazina koje su činili Hrvati i tako stanje je stalo na snazi do raspada Austro-Ugarske Monarhije 1918. godine. Krajem XIX. i početkom XX. stoljeća znatno se razvija gradska jezgra Pazina (v. sliku 32 i 33), koji je postao središtem hrvatskog nacionalnog pokreta na području Istre. Kapitulacijom Italije, donesene su Pazinske odluke o priključenju Istre matici Hrvatskoj. U 1970-ima i 1980-ima Pazin doživljava veliki gospodarski rast uz koji raste i broj stanovnika. Nakon uspostavljanja županijskog sustava 1992. Pazin je postao sjedištem Istarske županije.³¹

³¹ Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje: Pazin [citirano: 2022-06-28]. Dostupno na:

<https://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=47193>

Slika 32. Prikaz centra Pazina na karti nastaloj u razdoblju od 1869. do 1887. godine (Izvor: Arcanum Maps)

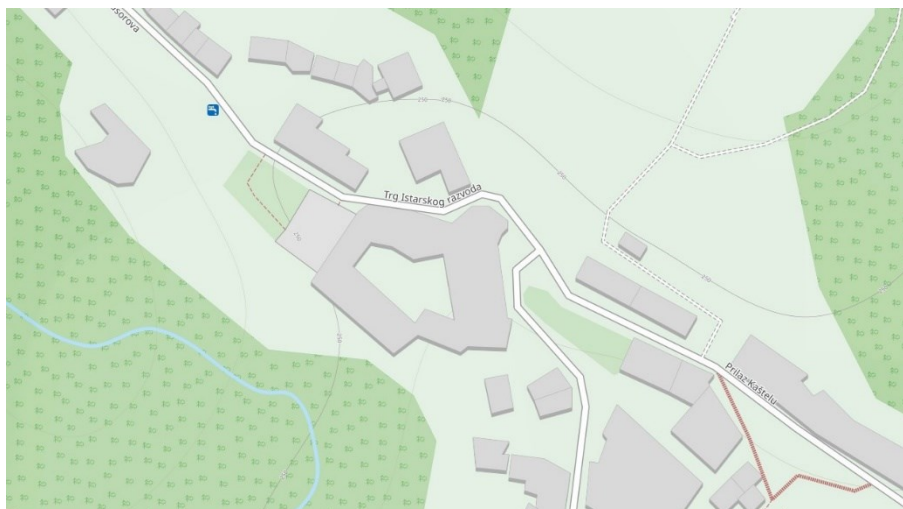
Slika 33. Prikaz centra Pazina na karti danas (Izvor: Arcanum Maps)

4.2.2. Povijest Muzeja grada Pazina

Početak povijesnog razvoja Muzeja grada Pazina nazire se 1952. godine kad je Društvo za povijest i kulturna pitanja Istre započelo s obnovom i sanacijom pazinskog Kaštela (v. sliku 34 i 35), a istovremeno se sakupljala muzejska građa kojom se oformila jezgra današnjeg fundusa Muzeja grada Pazina. Narodni muzej Pazin koji je izlagao posuđenu građu utemeljen je 1955. godine, a 1956. godine osnovan je Muzej grada Pazina kao budžetska ustanova Narodnog odbora općine Pazin sa zadacima da prikuplja, čuva i izlaže građanstvu predmete povijesne vrijednosti s

naglaskom na dokumente vezanim uz borbu naroda Istre. Muzej je 1957. godine preimenovan u Narodni muzej sa zbirka odnosno odjelima narodne revolucije, etnografije, arheološke zbirke, zbirke starih slika i zbirke starog oružja. Godine 1960. od strane Narodnog odbora općine Pazin doneseno je Rješenje o osnivanju samostalne ustanove naziva Narodni muzej Pazin s misijom da sakuplja, čuva, stručno obrađuje te izlaže predmete i građu iz narodnog života i običaja, kao i iz ostalih područja kulturne povijesti i narodne revolucije u cilju približavanja ove građe javnosti. Tim je Rješenjem Muzej dobio na upravljanje i korištenje Kaštel koji je te godine upisan i u Registar spomenika kulture. Unatoč prvotnoj misiji Muzeja, u naredno vrijeme Etnografska zbirka je dobila prioritet pa se novim Rješenjem iz 1962. godine Narodni muzej u Pazinu preimenovao u Etnografski muzej Istre koji je kao zadatke imao sustavno prikupljanje, čuvanje, sređivanje i izlaganje predmeta iz područja kulturne povijesti, Narodne revolucije i socijalističke izgradnje s područja same općine Pazin. Uz ovo Rješenje planiran je i razvoj Zavičajne zbirke kojoj je pripala kulturno-povijesna građa fundusa nekadašnjeg Narodnog muzeja. Djelatnost muzeja je 1970-ih proširena na suvremenu likovnu umjetnost osnutkom galerije u Motovunu kao sastavnim dijelom Muzeja. Galerijska zbirka koja je utemeljena 1969. godine, u najvećoj mjeri je nadopunjena i povećana radovima realiziranim na međunarodnim Motovunskim likovnim susretima koji su se održavali u Motovunu u razdoblju od 1972. do 1984. godine. Narednih godina Muzej je djelovao kao Kulturno-povijesna zbirka unutar Etnografskog muzeja Istre. Djelovanje takve zbirke financirano je od Samoupravne interesne zajednice za kulturu, što se najviše vidi iz oblika sakupljanja građe i realizacije brojnih tematskih izložbi kulturne povijesti Pazina i Pazinštine te tri stalne muzejske izložbe. Konačno, Muzej grada Pazina kakvog danas vidimo, nastao je 1995. godine sjedinjenjem Kulturno-povijesne zbirke i Galerijske zbirke. Muzej grada Pazina je prvotno djelovao u sastavu Narodnog sveučilišta u Pazinu koje je s radom počelo 1997. godine, a odlukom Gradskog vijeća Grada Pazina iz 2006. godine pokrenut je postupak izdvajanja Muzeja iz tad Pučkog otvorenog učilišta u Pazinu koji je završio 2008. godine.³²

³² Muzej grada Pazina: Povijest muzeja grada Pazina [citirano:2022-06-25]. Dostupno na: <http://www.muzej-pazin.hr/povijest>

Slika 34 Prikaz obrisa zgrade kaštela danas (Izvor: OpenStreetMap)

Slika 35. Prikaz satelitske snimke zgrade kaštela danas (Izvor: Google Maps)

4.2.3. Djelatnost Muzeja grada Pazina

„Muzej u okviru svoje djelatnosti: sustavno prikuplja, sređuje, čuva, proučava, te stručno i znanstveno obrađuje, istražuje i sistematizira muzejsku i galerijsku građu i muzejsku dokumentaciju iz područja povijesti Pazina i Pazinštine sukladno svojoj misiji i politici sakupljanja; čuva muzejske predmete u odgovarajućim uvjetima, provodi preventivnu zaštitu muzejske građe, muzejske dokumentacije, baštinskih lokaliteta i nalazišta iz svoga djelokruga u svrhu obrazovanja, proučavanja i uživanja u skladu s propisima o zaštiti i očuvanju kulturnih

dobara; vodi propisanu muzejsku dokumentaciju o muzejskim predmetima, zbirkama i aktivnostima Muzeja; organizira stalne i povremene izložbe u sjedištu Muzeja, zemlji i inozemstvu; organizira istraživanja, izdavačku djelatnost, predavanja, konferencije i stručne skupove te organizira obilasku kulturnih dobara i drugih kulturnih i povijesnih znamenitosti, edukativne aktivnosti i radionice te druga umjetnička i kulturna događanja u okviru svoga djelokruga; osigurava da poslove upravljanja muzejskom zbirkom obavljaju stručni muzejski djelatnici sukladno standardima; osigurava dostupnost muzejskih zbirki u obrazovne, stručne i znanstvene svrhe; priprema i izrađuje stručna mišljenja, vještačenja, elaborate i druge stručne i znanstvene radove o muzejskome predmetu, građi, zbirci o kojoj skrbi i drugim kulturnim dobrima te ih objavljuje u stručnim i znanstvenim publikacijama; osigurava prihvatljivo okruženje za javnost i dostupnost građe i muzejskih zbirki; provodi digitalizaciju muzejske građe; obavlja procjenu povijesne, znanstvene, umjetničke i tržišne vrijednosti muzejske građe za potrebe upravljanja imovinom, za osiguranje i otkup; obavlja reviziju muzejske građe u muzeju i dostavlja o tome izvješće ministarstvu nadležnome za poslove kulture i Osnivaču; organizira izradu i prodaju suvenira i predmeta te izdavanje i prodaju publikacija tematski vezanih uz fundus i program Muzeja; obavlja druge djelatnosti sukladno Zakonu o muzejima i posebnom zakonu. Pored djelatnosti iz stavka 1. ovoga članka, koje obavlja kao javnu službu, Muzej, u skladu sa zakonom, drugim propisima i ovim Statutom, može: u okviru trgovinske djelatnosti – kupovati i prodavati suvenire, razne rukotvorine, muzejske predmete, replike umjetnina i druge stvari ako se tiču muzejsko-galerijske djelatnosti te u vezi s time trgovački posredovati na domaćem tržištu i u inozemstvu; u okviru ugostiteljske djelatnosti – pripremati hranu, pića i napitke te usluživati hranom, pićima i napitcima; obavljati i druge djelatnosti ako su u vezi i ako dopunjuju djelatnosti iz stavka 1. ovog članka.“³³

4.2.4. Zgrada Muzeja grada Pazina – Kaštel

Najvjerojatnije početkom IX. stoljeća postavljeni su temelji Kaštela u Pazinu. Istra u to vrijeme dolazi pod vlast Franačkog Kraljevstva koje naslijeđeni rimski sustav samouprave zamjenjuje feudalnim poretkom. Franci podižu utvrdu na hridi na kojoj de prethodno nalazila pretpovijesna Ilirska gradina. Visina stijene onemogućavala je bilo kakav pristup s juga. S istoka se nalazi duboki procjep, a strmine koje su se prema sjeveru i zapadu spuštale u kanjon Pazinčice bile su lako

³³ Statut Muzeja grada Pazina. Pazin 2020. str. 2-3.

branjive. Utvrda koju su Franci saziali vjerojatno je svojim izgledom sličila srednjoeuropskim utvdama. Po uzoru na te utvrde podignuta je visoka kula (donjon) koja je bila mjesto stanovanja i čuvanja oružja. Dograđena je i zgrada (palas) u svrhu čuvanja naturalnih obveza koje je smješteno ljudstvo skupljalo po selima za svoje seniore te kapela posvećena Bogorodici. Ostaci te najstarije gradnje vidljivi su u tragovima kod četvrtaste kule te u manjem dijelu južnog krila koji je oslonjen na kulu. Ta visoka kula i najvjerojatnije dvokatna zgrada tvorile su Castrum Pisinum kojeg je car Oton I. sredinom X. stoljeća darovao porečkom biskupu, a njegovo je darovanje 983. godine potvrdio, njegov sin i nasljednik, car Oton II. Upravu nad Pazinskom grofovijom početkom XIII. stoljeća preuzimaju Gorički grofovi koji su u Kaštelu nastanili svoje kapetane s ciljem upravljanja njihovim posjedima u Istri. Tijekom tog vremena oko Kaštela se razvija malo naselje čiji se gabariti mogu i danas iščitati iz elipsaste ulice koja se pruža u sjevernom podnožju utvrde oko sklopa zgrada. Godine 1407. tvrđava Goričkih grofova prelazi u vlasništvo Reinprechta od Walsee koji, kao i Gorički grofovi, u nju nastanjuje svog kapetana. Uz to proširuje zdanje time da je nadogradio postojeće južno krilo do gabarita kakvi su i danas. U tome novom krilu uređena je velika kuhinja s prostorima za posadu, sluge i sakupljanje naturalnih davanja. U tom je razdoblju napravljena i velika cisterna koja je oslonjena na sjeverni obrambeni zid. Ulaz u samu tvrđavu bio je na zapadnim vratima koja su bila zatvorena pokretnim mostom do kojeg je vodio prolaz obilazeći sjeverne zidine s kojih je pristup vratima branila posada. Kaštel je tim graditeljskim zahvatima prilagođen novim uvjetima ratovanja u kojima zadaća donjon kula više nije bila pružiti sigurnost stanaru, već su sigurnost i obrana osigurani i organizirani neprekinutim nizom zidina. Krajem XV. stoljeća po nalogu cara Svetog Rimskog Carstva Fridrika III. porušeno je nekoliko kuća koje su bile preblizu smještene utvrdi, a Kaštel je dograđen pojačanjem na istočnom pročelju te je oko četverokutne kule podignut obrambeni polukružni zid. Kaštel je u austrijsko-mletačkom ratu, koji je trajao od 1508. do 1516. godine, pretrpio znatna oštećenja. O ruševnom stanju Kaštela izvješćuje 1534. godine Austrijska Državna komisija te je ujedno predložila da se izgrade novi fortifikacijski objekti na mjestu zidina i zgrada koje se na njih oslanjaju. Pazinski Kaštel, zbog svoje funkcije šticećenja nadvojvodine okružene mletačkim područjima s tri strane, dobiva status najvažnije austrijske tvrđave u Istri. Projekt obnavljanja Kaštela je zbog tog statusa potpomoguo nadvojvoda i kralj Svetog Rimskog Carstva Ferdinand I. U razdoblju od 1537. do 1548. godine pod nadzorom majstora Martina iz Lugana izgrađeno je zapadno i sjeverno krilo s velikom polukružnom kulom. Na tu kulu su nadovezani visoki bedemi s natkrivenom ophodnom galerijom i mašikulama

odnosno otvorima na vrhu zidina koji služe za gađanje neprijatelja. Jedini ulaz u utvrđeno naselje šticeen je zidinama s prsobranima i puškarnicama koje su okruživale sjeverozapadni dio grada. Jug grada čuvala je Jama, a istok tri metra široke zidine Kaštela. U to vrijeme je visoka kula četvrtastog oblika obložena pravilno klesanim kamenim blokovima, dok su glavni ulaz u tvrđavu, uz kojeg je bio pridružen i manji ulaz za pješake, čuvala dvostruka vrata i pokretni most. Taj je izgled u najvećoj mjeri Kaštel zadržao do danas. Krajem XVII. stoljeća i smirivanjem austrijsko-mletačke granice nakon Uskočkog rata koji je trajao u razdoblju od 1615. do 1618. godine ruše se gradske zidine. Tragovi gradskih zidina vidljivi su još na sjevernom dijelu oboda poluokrugle kule i podnožja zgrade podignute nasuprot nje. Promjenom načina ratovanja u XIX. stoljeću, utvrde i zidine gube sigurnost za stanare koji se nalaze izvan njih, a potreba za većom udobnošću i jednostavnijom komunikacijom su posljedice novih životnih uvjeta. Tada Kaštel iz XVI. stoljeća zbog svojeg ulaza preko pokretnih mostova postaje neprikladan te je to potaklo njegove vlasnike, grofove Montecucoli, da zazidaju prolaz kroz poluokruglu kulu, skinu pokretne mostove i zatrpaju rov, a na sjeveroistoku su podigli nasip koji i danas vodi kao ulica u najstariji dio Pazina. Visoku kulu četvrtastog oblika u prvoj polovici XIX. stoljeća grofovi su dali sniziti na razinu krovista istočnog krila te su podignuli mali tornjić sa satom. Kaštel je dijelio sudbinu mnogih zgrada u Pazinu koje su stradale za vrijeme njemačkog bombardiranja u rujnu 1943. godine. Nakon završetka Drugog svjetskog rata, obnovljen je dio zapadnog krila, a porušeni su balkoni koji su se nalazili na unutrašnjim dijelovima istočnog i južnog zida. Tijekom te obnove, također su uklonjene kontrafore koje su ojačavale zdanje što se sa zapadne strane prislanjalo na četvrtastu kulu. Nakon tih zahvata Kaštel je dobio današnji oblik (v. sliku 36, 37 i 38), ali uz sve brojne graditeljske zahvate, pazinski Kaštel sa svojim zidinama, puškarnicama i mašikulama predstavlja jedinstveni primjer kasnosrednjovjekovne zatvorene utvrde s unutarnjim dvorištem.³⁴

³⁴ Rimanić M.: Pazin = Pisino : kašteli i komuni = kastelli e comuni : castles and communities. Pazin : Muzej grada, 2014. str. 15-25.

Slika 36. Tlocrt kaštela u Pazinu (Izvor: Višnjić, Josip: Istarske feudalne rezidencijalne utvrde tijekom kasnog srednjeg i ranog novog vijeka (15.-17. stoljeće), u: Istra u novom vijeku, uredila: Tatjana Bradara, Pula, 2017.)

Slika 37. Stara razglednica Pazina s prikazom Kaštela (Izvor: Internet stranica Muzeja grada Pazina)

Slika 38. Pazinski Kaštel danas (Foto: I. Domitrović)

4.2.5. Zaštita i uvjeti čuvanja građe u Muzeju grada Pazina

„Anketa o zaštiti gradiva i građe te radu u prostorima arhiva i muzeja koji su smješteni u nekadašnjim vojnim objektima“ (vidi Prilozi) ispunjena od strane osoblja Muzeja grada Pazina pokazuje da su u zgradi Muzeja bili ili su prisutni sljedeći problemi: neodgovarajuće visoka i niska vlaga jer odvlaživači pomažu jedino lokalno i jako malo pogotovo za vrijeme kiše (v. sliku 39).

Slika 39 Odvlaživač zraka u prostoru namijenjenom za povremene izložbe (Foto: I. Domitrović)

Ljudski faktor provale ili krađe dogodio se 2019. godine dok je implementacija videonadzora bila u tijeku odnosno planirana u narednom tromjesečju, a počinitelj nije nikada pronađen jer nije bilo očevidaca. Do 2018. godine sustav video nadzora nije postojao te se od 2018. godine do danas godišnje ulaže u instalaciju i/ili nadogradnju istog. Neodgovarajuće visoka i niska temperatura najviše ovisi o godišnjem dobu, a infrastruktura grijanja i hlađenja ne postoji stoga je teško utjecati na reguliranje temperature. Nametnici uključuju šišmiše i termite (drvo se premazuje zaštitom, ali zaštita djeluje do sedam godina) na tavanu te golubove na zidinama kaštela. Na većini prozorskih otvora, u utorima, puškarnicama i sl. na vanjskim fasadama te na krovu postoje elementi koji onemogućuju golubovima zaustavljanje (plastične i metalne “kutije” umetnute u utore, nizovi od tvrde plastike i sl.) koji su reverzibilnom metodom pričvršćeni na vanjsko oplošje zgrade (v. sliku 40).

Slika 40 Zatvorena puškarnica na kaštelu (Foto: I. Domitrović)

Kontinuirani i konstantni rast muzejskog fundusa, izrazito pozitivan trend, stvara konstantnu brigu o adekvatnoj pohrani i postojanju adekvatnih uvjeta za pohranu muzejske građe. Muzej od 2018. godine za pohranu muzejske građe prvenstveno koristi novoadaptirani prostor dislocirane čuvaonice u kompleksu bivše austrougarske vojarne. Korištenje prostorija u pazinskom Kaštelu uvelike ovisi o godišnjem dobu i vremenskim prilikama – zimi je u prostorima hladno, a korištenje dvorišta ovisi o padalinama, pa su i muzejski programi u najvećoj mjeri ipak koncentrirani na razdoblje proljeća i jeseni te ljetne mjesece (v. sliku 41).

Slika 41 Unutrašnje dvorište pazinskog Kaštela (Foto: I. Domitrović)

Osoblje Muzeja smješteno je u relativno skućenim uredskim prostorima pa je to djelomice i razlog nemogućnosti trenutnog povećanja kolektiva usprkos postojanju brojnih i raznovrsnih programa koje Muzej provodi. Poslovi dostave građe u Muzej odnosno manipulacije građom u Kaštelu organizacijski su izazovni zbog dislocirane čuvaonice i dostupnosti pojedinih dijelova Kaštela.

Jedan od razloga neoptimalnih uvjeta je nemogućnost kvalitetnije renovacije prostora kaštela zbog složenih vlasničkih odnosa nad kaštelom. U dijelu Kaštela koji je u vlasništvu Republike Hrvatske smještene su čuvaonice Državnog arhiva, a u dijelu koji je pod vlasništvom grada Pazina prostor koriste Muzeja grada Pazina i Etnografski Muzej Istre. Oba muzeja unutar kaštela imaju svoj radni i izložbeni prostor te prostorije koje služe kao čuvaonice. Problem vlasništva se odražava u nedostatku sveukupnog prostora za što bolje funkcioniranje muzeja. Grad kao vlasnik dijela Kaštela brine o građevini, prijavljuje velike infrastrukturne radove na natječaje (Ministarstva ili županije) te se ti troškovi u određenim omjerima sufinanciraju od strane Ministarstva ili županije i Grada, ovisno o rezultatima natječaja. Muzej je kao korisnik prostora zadužen za brigu o prostorima koje koristi za temeljnu djelatnost – pr. soboslikarski radovi, zamjena elektroinstalacija, ugradnja sustava videonadzora i sl. Unutar prostora kaštela nije moguće postignuti optimalnu vlažnost zbog same debljine zidova čija je prvotna svrha bila obrana od

napada, iz istog razloga nije moguće ni postignuti grijanje prostora osim u uredskim koji su zbog rada osoblja ponajviše adaptirani, iako su i ti uvjeti veoma skromni i oskudni. Muzej grada Pazina također ima prostor i dislocirane čuvaonice u centru grada Pazina koja se nalazi u prostorima bivše austrougarske vojarne izgrađene 1912. godine.³⁵ Muzej je od grada Pazina prostor u bivšoj vojarni na korištenje dobio 2008. godine te se taj prostor prvotno koristio kao skladište, a od 2018. godine prostor se koristi kao muzejska čuvaonica, iako je samo jedan dio prostora adaptiran za tu svrhu (v. sliku 42, 43 i 44).

Slika 42 Adaptirani prostor prvog kata dislocirane čuvaonice (Foto: I. Domitrović)

³⁵ Muzej grada Pazina: Pazin urbani razvoj grada. Pazin: Muzej grada Pazina, 2012. str. 16.

Slika 43 Prostor dislocirane čuvaonice u prizemlju (Foto: I. Domitrović)

Slika 44 Neuređeni dislocirani prostor muzeja u bivšoj vojarni (Foto: I. Domitrović)

Muzej u Kaštelu od osamostaljenja koristi iste prostore za izložbe, a seljenjem čuvaonica koristi se (u odnosu na prvi plan) još jedna prostorija. Danas se u muzeju na tavanu gdje su uvjeti daleko od idealnih (zbog insekata, šišmiša, golubova te neoptimalne temperature i vlage) također čuva dio muzejske građe. Iz navedenog proizlazi da je za prostor muzejske čuvaonice bolja solucija prostor dislocirane čuvaonice za razliku od one unutar muzeja jer uvjeti za čuvanje građe unutar prostora Kaštela nisu optimalni. Malobrojno muzejsko osoblje s entuzijazmom odrađuje brojne (raznovrsne) stručne poslove čime se zamjenjuje činjenica malog kolektiva. Trenutno najveći problem Muzeja grada Pazina jesu financijska sredstva, odnosno, omjer potreba u ulaganja i realni prihodi, te bi povećanje sredstava u budućnosti utjecalo na povećanje kolektiva, daljnje uređenje prostorija za izložbene i čuvaoničke svrhe.

4.3. Tvrđava Gripe u Splitu – suživot arhiva i muzeja

4.3.1. Split

Split je grad i luka u središnjoj Dalmaciji te je ujedno i središte Splitsko-dalmatinske županije. Grad je trgovačko, prometno i kulturno središte tog dijela Hrvatske. Smješten je na poluotoku između istočnog dijela Kaštelanskog zaljeva i Splitskoga kanala. Na zapadnom dijelu poluotoka nalazi se brdo Marjan, a sjeverno i sjeveroistočno od samoga grada nalaze se Kozjak i Mosor koji ga ujedno odvajaju od zaleđa. Grad se vjerojatno razvio kao grčka kolonija Aspalathos. Rimski car Dioklecijan je svoju palaču podignuo oko 300. godine, a od 313. godine služila je kao boravište prognanih rimskih careva i članova njihovih obitelji. Sjedište biskupije postaje u IV. stoljeću, a tad se i razvija u važnu srednjovjekovnu luku Dalmacije. Status važnog bizantskog grada ima od 812. do 1069. godine kada je od strane hrvatskog kralja Petra Krešimira IV. pripojen Hrvatskoj. Pod ugarsko-hrvatsku vlast dolazi 1105. godine, a svoju autonomiju sačuvao je na temelju starih municipalnih prava. Pod mletačkom vlašću je od 1420. do 1797. godine. U XVI. stoljeću grad je nakon osvajanja Klisa 1537. godine u neposrednoj opasnosti od Osmanlija. Split se s ostatkom Dalmacije nakon propasti Mletačke republike nalazi pod vlašću Habsburške monarhije. Mirom u Požunu Split i Dalmacija se nalaze pod francuskom vlašću od 1805. do 1813. godine. Druga austrijska uprava u Splitu i Dalmaciji traje od 1813. do 1918. godine (sliku 45 i 46). Gospodarski oporavak Splita započinje u drugoj polovici XIX. stoljeća, a početkom XX. stoljeća postaje najznačajnija luka u Dalmaciji. Značajniji gospodarski razvoj u Splitu je započeo izgradnjom željezničkih veza sa zaleđem, prije Prvog svjetskog rata te u razdoblju između dva svjetska rata, parobrodarstvo i procesom industrijalizacije. Godine 1995. grad Split je proslavio 1700 godina svog postojanja.³⁶

³⁶ Proleksis enciklopedija, online: Split [citirano: 2022-06-21]. Dostupno na: <https://proleksis.lzmk.hr/46566/>

Slika 45. Prikaz centra Splita na karti nastaloj u razdoblju od 1869. do 1887. godine (Izvor: Arcanum Maps)

Slika 46. Prikaz centra Splita na karti danas (Izvor: Arcanum Maps)

4.3.2. Zgrada Državnog arhiva u Splitu i Hrvatskog pomorskog muzeja u Splitu – Tvrđava Gripe

Stari grad Split bio je smješten na nepovoljnom položaju za obranu, odnosno na najnižoj točki u odnosu na okolni teren, uz morsku obalu na jugu, te okružen brežuljcima Bačvice i Gripe. Gripe su brežuljak visok šezdeset metara koji se nalazi istočno od starog Splita. Brežuljak se sastoji od klisurastih slojeva numulitskoga brečastog vapnenca. Naziv Gripe vuče korijene iz predrimskog

nazivlja Groppus, Grepus ili Crepus. Dokaz o naseljenosti lokaliteta Gripe u pretpovijesnom razdoblju su nalazi zlatnog nakita, keramike i bakrenih sjekira. Gripe se prvi put spominju 1144. godine u značenju litice "ad grippam", a kao toponim spominju se 1324. godine pod nazivom "terra capituli ad Grippe".³⁷ Teren na kojem se danas nalazi utvrda, imao je pogodne karakteristike za takvu vrstu gradnje jer je oblikovan prirodnim grebenima što je pružalo savršenu podlogu za temelj, a smjer pružanja grebena na strane istok i zapad omogućio je njihovo korištenje kao dijela bedema tvrđave. Grebene je svejedno trebalo prilagoditi, a što se vidi po tragovima miniranja i priklesavanja prirodnih grebena. U prvim desetljećima XVII. stoljeća Split je utvrđen u skladu sa starim srednjovjekovnim načinom ratovanja. Visoki vertikalni bedemi manje debljine s obrambenom šetnicom i puškarnicama okružuju grad. U skladu sa suvremenim razvojem vojne tehnike bio je jedino bastion Zorzi i manji dio sjevernoga gradskog bedema koji su tako prilagođeni u XVI. stoljeću. Odnosi između Mletačke republike i Osmanskog Carstva su zbog obostrane koristi trgovine, koja se odvijala kroz splitski Lazaret, bili relativno dobri sve do Kandijskog rata koji je trajao u razdoblju od 1645. do 1669. godine. Zbog takvih relativno dobrih odnosa prije samog rata, radovi na utvrđivanju grada su bili fokusirani na popravak postojećeg stanja. Budući da se utvrđivanju Splita sve do prve polovice XVII. nije pristupalo i zbog nepovoljnog položaja grada za utvrđivanje, situacija za moguće radove na utvrđivanju je bila koncepcijski, tehnološki i materijalno zahtjevna. Položaj Gripe, koji se u povijesnim izvorima naziva i Collina S. Rocco, bio je od velike važnosti za obranu grada jer se od grada nalazi na oko dvjesto osamdeset metara, odnosno na udaljenosti s koje je lako provoditi artiljerijske napade na grad. Nadmorska visina Gripe od četrdeset metara je također bila od velikog značaja jer se s Gripe kontrolirao prilaz gradu te je ujedno taj položaj bio i prva zapreka u osvajanju grada. Samo utvrđivanje gradske jezgre ne bi bilo korisno jer osvojivši Gripe neprijatelj bi mogao načiniti veliku štetu gradu, a na koncu i osvojiti ga, stoga je bilo neophodno utvrditi položaj Gripe. Najpoznatiji od vojnih inženjera koji su radili na utvrđivanju Splita ili provodili analize stanja gradske obrane te predlagali rješenja za poboljšanje stanja bio je francuski vojni inženjer Antoine de Ville. De Ville je 1630. godine u svojoj analizi stanja istaknuo značenje položaja Gripe za obranu grada Splita i predložio je izgradnju utvrde na njemu. Početak gradnje tvrđave započeo je skoro dva desetljeća nakon De Villeove analize, 1648. godine. Gradnja tvrđave Gripe je kao i cijelo utvrđivanje grada Splita,

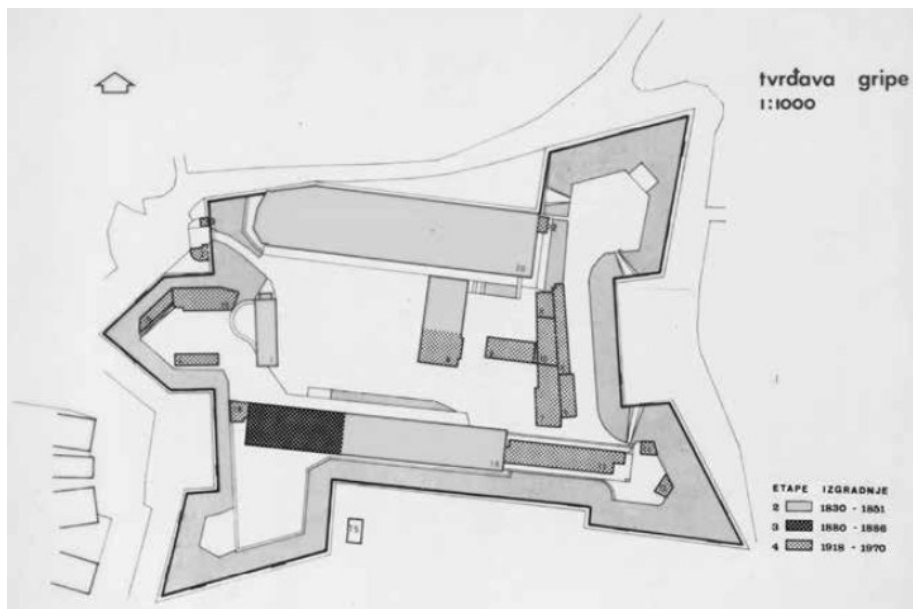
³⁷ Kečkemet, D.: Utvrde Splita. Split : Naklada Bošković : Muzej grada Splita, 2020. str. 214.

provedena u više navrata. Etape izgradnje tvrđave Gripe u XVII. stoljeću su kontinuiran i funkcionalno povezan proces utvrđivanja položaja, a taj proces je dio cjeline radova na utvrđivanju čitavog gradskog područja pod mletačkom vlašću u skladu s razvojem vojne tehnike za razdoblja Kandijskog rata (v. sliku 47 i 48). Uspješna obrana Splita u najozbiljnijem osmanlijskom napadu na Split potvrđuje vrijednost tvrđave Gripe za sigurnost grada i opravdava višekratne pokušaje što boljeg utvrđivanja tog položaja. Kasnije je tvrđava za vrijeme austrijske uprave u XIX. stoljeću, doživjela veći broj pregradnji i dogradnji. Ti graditeljski zahvati su s gledišta obrambene funkcije tvrđave nevažne transformacije koje se većinom odnose na izgradnju pratećih objekata poput vojarne, barutane, pregradnje cisterne, stražarnice, skladišta vojne opreme i slično.³⁸ U svrhu ostvarivanja plana o središnjoj pozornici Splitskog ljeta, uklonjene su stražarnica i nadstrešnica na središnjem zapadnom bastionu, dok je dvorište zamišljeno kao gledalište. Utemeljenjem Republike Hrvatske, objekt dobiva drugu namjenu. U prizemlju velike zgrade, prvotne uloge za smještaj vojnika, smješten je Hrvatski pomorski muzej Split, a iznad njega na prvom i drugom katu te potkrovlju smješten je Državni arhiv u Splitu (v. sliku 49). Zgrada skladišta na jugu je kroz povijest imala više namjena a danas se u njoj nalazi Akademija likovnih umjetnosti. Crkvice sv. Ante dobila je natrag svoj prvotni sakralni karakter te je nad glavnim pročeljem postavljen mali zvonik. Danas korištenje dvorište tvrđave kao parkinga, iako je kompleks službeno proglašen kulturnom baštinom, predstavlja veliku smetnju (v. sliku 50 i 51).³⁹

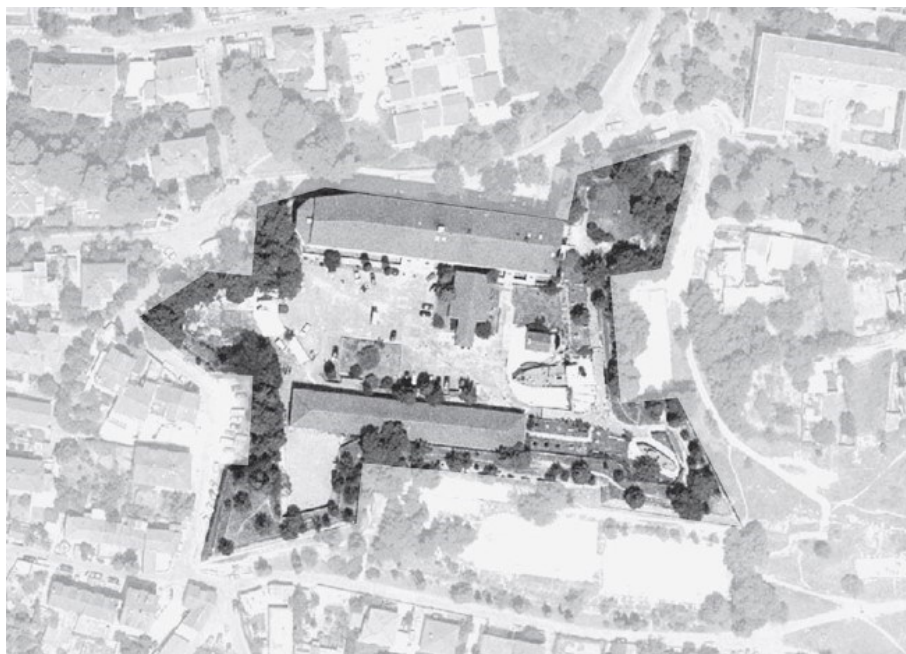
³⁸ Perojević, S.: Tvrđava Gripe u Splitu: izgradnja od 1647. do 1682. godine = Gripe Fortress in Split : construction in 1647-1682. Zagreb: Sveučilište u Zagrebu, Arhitektonski fakultet, 2013. str. 4-12.

³⁹ Piplović, S.: Austrijska vojarna Gripe u Splitu. [citirano:2022-06-30]. Dostupno na:

https://issuu.com/dragunov/docs/jahrbuch_2020_web_1_/s/11549104

Slika 47. Plan tvrđave Gripe osnovne etape izgradnje tvrđave Gripe od 1830. do 1970. godine (Izvor: Stanko Piplović – Austrijska vojarna na Gripama u Splitu)

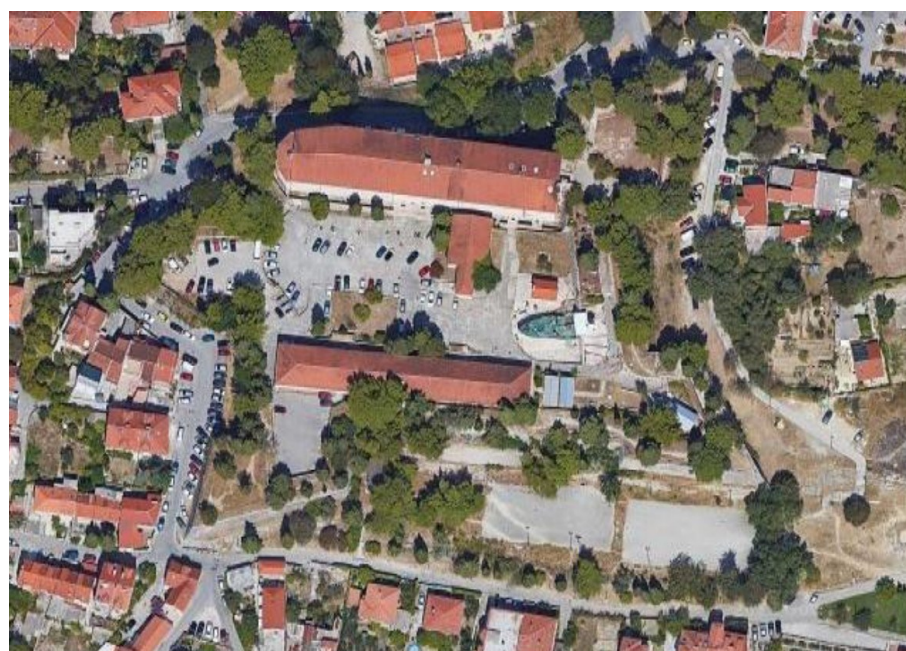
Slika 48. Naznačeni prikaz tvrđave Gripe. Izvor: Perojević, Snježana: Tvrđava Gripe u Splitu, Izgradnja od 1647. do 1682. godine, u Prostor Znanstveni časopis za arhitekturu i urbanizam, Zagreb, 2013.)

Slika 49. Trodimenzionalni prikaz tvrđave Gripe danas (Izvor: Google Earth)

Slika 50. Prikaz obrisa tvrđave Gripe danas (Izvor: OpenStreetMap)

Slika 51. Prikaz satelitske snimke tvrđave Gripe danas (Izvor: Google Maps)

4.4. Državni arhiv u Splitu

4.4.1. Povijest Državnog arhiva u Splitu

Odredbom Splitskoga statuta iz 1312. godine utvrđeni su strogi propisi čuvanja i zaštite pisanoga gradiva u posebnoj prostoriji i objektu koji su ujedno i prvi poznati propisi o čuvanju arhivskog gradiva nastali na području današnje Hrvatske. U razdoblju Mletačke vlasti nad Dalmacijom, točnije od 1420. do 1918. godine, administrativno središte Dalmacije je bio grad Zadar. Zbog tog se razloga arhivsko gradivo Splita nastalo u navedenom razdoblju danas dalje nalazi u Državnom arhivu u Zadru. U razdoblju između dva svjetska rata bilo je nastojanja da se oformi arhiv u Splitu, ali bez znatnih uspjeha. Završetkom Drugog svjetskog rata opet je potaknuta ideja o potrebi sustavnog prikupljanja arhivskoga gradiva u gradu Splitu. Saveznom uredbom iz 1951. godine i rješenjem Narodnog odbora grada Splita odlučeno je da će ulogu prikupljanja i opisivanja arhivskog gradiva dobiti Muzej grada Splita. Muzej je 1951. godine dobio spremište za pohranu prikupljenog arhivskog gradiva. Godinu dana kasnije Narodni odbor grada Splita osniva Arhiv grada Splita koji je preuzeo od muzeja prikupljeno arhivsko gradivo. Arhiv 1952. godine dobiva naziv Arhiv grada Splita. U razdoblju od 1952. do 1997. godine Arhiv je više puta mijenjao svoju lokaciju. Početkom rada Arhiva, prikupljeno arhivsko gradivo bilo je smješteno u sjeverozapadnu kulu Dioklecijanove palače, a uredske prostorije Arhiva nalazile su se u Dioklecijanovoj ulici. Godine 1953. Arhiv se seli u novoadaptirani prostor koji se nalazio u Ulici Ilirske akademije u Dioklecijanovoj palači. Iste godine taj je prostor na korištenje predan Urbanističkom birou, a odlukom Predsjedništva Narodnog odbora općine Split, Arhiv grada Splita na korištenje dobiva uredski prostor i spremište u podrumu Biskupske palače te još nekoliko privatnih spremišta. Navedeni prostor je svojim nepovoljnim uvjetima vlage, skučenosti i prenatrpanosti bio neprimjeren za obavljanje arhivske djelatnosti. Arhiv grada Splita 1959. godine mijenja naziv u Historijski arhiv u Splitu i postaje mjerodavna arhivska ustanova za srednjodalmatinsko područje. Godine 1969. dolazi do velikog požara koji je zahvatio spremište u sjeverozapadnoj kuli Dioklecijanove palače te je tada uništeno 25 fondova novijega gradiva, a 28 fondova je djelomično izgorjelo. U samostalnoj Hrvatskoj 1993. godine Historijski arhiv u Splitu mijenja naziv u Povijesni arhiv u Splitu. Arhiv je nakon dugotrajnih nastojanja uz potporu Ministarstva kulture, Hrvatskog državnog arhiva i Grada Splita 1997. godine smješten u tvrđavi Gripe gdje se nalazi i danas te djeluje pod nazivom Državni arhiv u Splitu. Adaptacijom prostora

na tvrđavi Gripe uređeno je 4800 metara kvadratnih od čega Državni arhivu Splitu koristi 3670 metara kvadratnih.⁴⁰

4.4.2. Djelatnost Državnog arhiva u Splitu

Državni arhiv u Splitu po službenoj dužnosti preuzima arhivsko gradivo nastalo od strane državnih tijela, javnih poduzeća i drugih javnih službi čija se djelatnost odvija na području Splitsko-dalmatinske županije. Pod teritorijalnom nadležnošću Državnog arhiva u Splitu nalaze je Splitsko-dalmatinska županija. U okviru Arhiva djeluje i Filmski arhiv koji pribavlja filmsko gradivo. Arhiv posjeduje mnoge obiteljske i osobne fondove te fondove raznih udruga i organizacija. Niže tijelo Državnog arhiva u Splitu je Podružnica Hvar. Korištenje javnog arhivskog gradiva u Državnom arhivu u Splitu dostupno je sukladno Zakonu o arhivskom gradivu i arhivima i Pravilniku o radu čitaonice DAST. U čitaonici Arhiva mapa za Istru i Dalmaciju omogućen je pristup bazi podataka digitaliziranog arhivskoga gradiva. Druga čitaonica raspolaže s 12 radnih mjesta te inventarima fondova i zbirki DAST-a, inventara fondova ostalih Arhiva u Hrvatskoj i inozemnih arhiva te manja priručna referentna zbirka knjižnog gradiva koju čine enciklopedije i priručnici, objavljena pomagala i gradivo, arhivski časopisi i sl. Osoblje arhiva u čitaonici stoji na raspolaganju za stručnu pomoć u korištenju obavijesnih pomagala i naručivanju gradiva. Za savjetovanje vezano uz temu istraživanja te istraživačkim uslugama korisnici se mogu obratiti osobi zaduženoj za korisnike. Istraživanje gradiva za potrebe korisnika naplaćuje se prema cjeniku DAST-a. U glavnoj Čitaonici na prvom katu zgrade tijekom godine se priređuju izložbe, predstavljanje knjiga i koncerti. Na drugom katu održavaju se tematska predavanja i izložbe, točnije u prostoru ispred ravnateljve sobe. U Arhivu se organiziraju i stručna vođenja učenika, studenata i stranaca.⁴¹ Pod nadzorom Državnog arhiva u Splitu nalazi se više od 42 000 dužnih metara arhivskog i dokumentarnog gradiva, dok se u zgradi Arhiva čuva preko 700 fondova i zbirki s ukupnom duljinom od otprilike 7 000 dužnih metara arhivskoga gradiva.⁴²

⁴⁰ Državni arhiv u Splitu: Povijest arhiva [citirano:2022-06-25]. Dostupno na: <https://www.das.hr/o-arhivu/povijest-arhiva/>

⁴¹ Nacionalni arhivski informacijski sustav: Imatelji - Državni arhiv u Splitu [citirano:2022-06-25]. Dostupno na: http://arhinet.arhiv.hr/details.aspx?ItemId=4_47

⁴² Državni arhiv u Splitu: Djelatnost [citirano:2022-06-25]. Dostupno na: <https://www.das.hr/o-arhivu/djelatnost/>

„Članak 8. Arhiv obavlja arhivsku službu kao područni državni arhiv i to za područje jedinica lokalne i područne (regionalne) samouprave: Splitsko-dalmatinske županije.

Članak 9. Arhiv obavlja sljedeće zadaće: vodi evidencije i dokumentaciju o javnom dokumentarnom i javnom arhivskom gradivu tijela javne vlasti u svojoj nadležnosti; pruža podršku tijelima javne vlasti u čuvanju, zaštiti, obradi, vrednovanju, odabiranju i izlučivanju javnog dokumentarnog i arhivskoga gradiva; obavlja stručni nadzor nad gradivom u posjedu tijela javne vlasti u svojoj nadležnosti te nad privatnim arhivskim gradivom; skrbi za gradivo u arhivu, njegov integritet, dostupnost i iskoristivost, obavlja restauraciju, konzervaciju i snimanje gradiva te provodi i druge mjere zaštite gradiva; preuzima, obrađuje i digitalizira javno arhivsko gradivo u okviru svoje nadležnosti, prikuplja i obrađuje privatno arhivsko gradivo; omogućuje i potiče korištenje arhivskoga gradiva; priređuje izložbe, predavanja i druge oblike predstavljanja arhivskoga gradiva i arhivske djelatnosti javnosti; bavi se znanstvenim i stručnim radom na području informacijskih; znanosti, povijesti i drugih bliskih disciplina; istražuje arhivsko gradivo u inozemstvu koje se odnosi na hrvatsku povijest i iseljništvo; organizira programe osposobljavanja i stručnog usavršavanja, znanstvene i stručne skupove; nastupa kao nositelj ili sudjeluje u ostvarenju znanstvenih i stručnih projekata drugih ustanova; objavljuje arhivsko gradivo i druge publikacije; tijelima javne vlasti i drugim pravnim i fizičkim osobama pruža stručnu pomoć i usluge u upravljanju njihovim gradivom; obavlja druge poslove određene Zakonom o arhivskom gradivu i arhivima i drugim propisima.

Pored djelatnosti upisane u sudski registar, Arhiv može obavljati i druge djelatnosti koje služe obavljanju djelatnosti upisane u sudski registar, ako se one u manjem opsegu ili uobičajeno, obavljaju uz upisanu djelatnost.⁴³

⁴³ Statut Državnog arhiva u Splitu. Split 2019. str. 3-4.

4.4.3. Zaštita i uvjeti čuvanja gradiva u Državnom arhivu u Splitu

"Anketa o zaštiti gradiva i građe te radu u prostorima arhiva i muzeja koji su smješteni u nekadašnjim vojnim objektima" (vidi Prilozi) ispunjena od strane osoblja te iz razgovora s osobljem iz Državnog arhiva u Splitu vidljivo je da je u zgradi Arhiva bila ili je sljedeća situacija: Problem visoke vlage nije prisutan odnosno prevencija su odvlaživači zraka u prostorijama (v. sliku 52).

Slika 52 Odvlaživač zraka u spremištu filmskog gradiva (Foto: I. Domitrović)

Do poplave, požara te provale ili krađe nikad nije došlo. Na gornjem spremištu temperatura ljeti doseže razinu od 30 do 33 stupnja što i dalje ne utječe na gradivo. Problem oštećenja od svjetlosti je riješen time što postoji UV zaštita na prozorima. Služba za deratizaciju i dezinfekciju stavlja zaštitu protiv nametnika pa nema problema s istima. Prostora za pohranu trenutnog gradiva ima dovoljno, stalna akumulacija je problem, ali ima mjesta za manevre. Ispostava Arhiva na Hvaru nije trenutno aktivna. Prostora za javnost ima dovoljno jer nije prisutna velika navala korisnika (v. sliku 53)

Slika 53 Prostorija za predavanja, izložbe i sastanke (Foto: I. Domitrović)

Uvjeti i veličina radnog prostora te su osobe u uredima uglavnom same. Arhiv ima dobru prometnu povezanost budući da se nalazi u širem centru grada Splita. Pristup samoj zgradi na tvrđavi nije idealan jer veći kamion ne može proći kroz vrata tvrđave pa se gradivo dostavlja manjim kombijima (v. sliku 54).

Slika 54 Ulaz u tvrđavu Gripe (Foto: I. Domitrović)

Problem je također nedostatak velikog lifta za unos gradiva izvana na katove pa iz tog razloga osoblje mora ručno prenositi određenim putem gradivo. Čitaonica i spremište imaju manji lift za gradivo. Gradivo se u arhivu čuva u ormarima, u kompakthusima te na stalažama (v. sliku 55, 56 i 57).

Slika 55 Ormari za čuvanje gradiva Arhiva mapa za Istru i Dalmaciju (Foto: I. Domitrović)

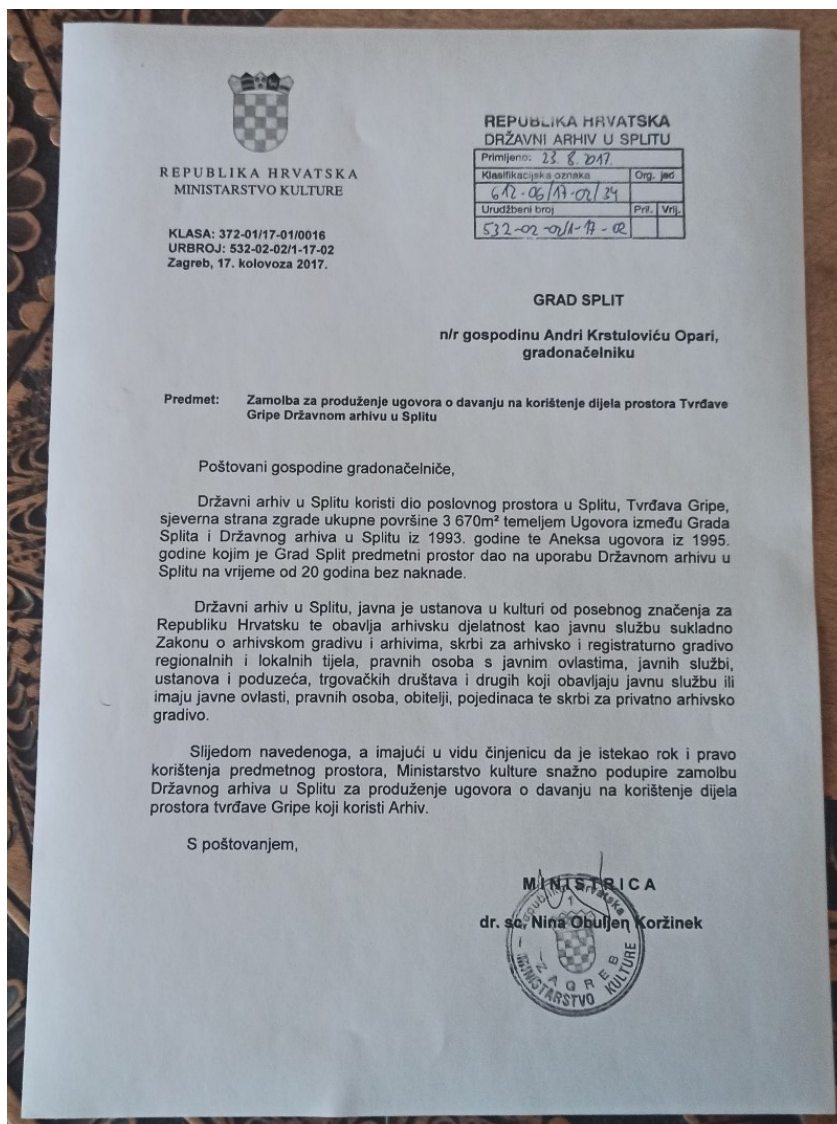

Slika 56 Kompaktusi za čuvanje arhivskoga gradiva (Foto: I. Domitrović)

Slika 57 Stalaže na kojima se čuva arhivsko gradivo u Arhivu (Foto: I. Domitrović)

Ostali problemi koji nisu navedeni u pitanjima, a prisutni su je istek aneksa ugovora iz 1995. kojim se Arhivu dao prostor zgrade od 3670 metara kvadratnih na korištenje u razdoblju od 20 godina (v. sliku 58).

Slika 58 Zamolba za produženje koncesije (Foto: I. Domitrović)

Vidljiv je problem odnosa države i grada, lokalna samouprava je dužna dodijeliti prostor, dok ministarstvo osigurava ljude, radnu opremu i opremanje prostora. „Prostor za rad i spremišni prostor područnih državnih arhiva osiguravaju gradovi u kojima arhiv ima svoje sjedište, a opremu im osigurava Republika Hrvatska.“⁴⁴

⁴⁴ Narodne novine: Zakon o arhivskom gradivu i arhivima [citirano: 2023-04-18]. Dostupno na: https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2018_07_61_1265.html

4.5. Hrvatski pomorski muzej Split

4.5.1. Povijest Hrvatskog pomorskog muzeja Split

Godine 1925. osnovan je Pomorski muzej u Splitu. Muzealstvo pomorstva se kasnije razvijalo kroz Pomorski muzej u Splitu te Vojno-pomorski muzej u Splitu. Uz navedene samostalne muzejske ustanove, postojalo je više pomorskih zbirki kao što su zbirka podvodne arheologije te muzej brodogradnje kao dio splitskog brodogradilišta. Hrvatski pomorski muzej Split kao samostalna muzejska ustanova izravni je sljednik raznih sastavnica splitskog pomorskog muzealstva. Grad Split je vlasnik i osnivač Muzeja, dok je 1997. godine donesena formalna odluka o osnivanju od strane Gradskog vijeća Grada Splita. Muzej se bavi istraživanjem, prikupljanjem, čuvanjem i prezentiranjem materijalne te nematerijalne pomorske baštine hrvatske obale Jadrana u razdoblju od prapovijesti do danas. U dvorištu Tvrđave Gripe nalaze se izložci većih dimenzija. U stalnom postavu, dijelu posvećenom trgovačkom pomorstvu, moguće je pratiti razvoj samog broda od antike do danas. S nalazišta potopljenih brodova uglavnom antička sidra i amfore koje se nalaze u zbirci. Razvoj broda i navigacije su predstavljeni kroz različite predmete poput maketa i slika brodova sa šireg područja Dalmacije. Izložci vezani uz tradiciju ribarstva s koraljarstvom, spužvarstvom i tvornicama ribljih konzervi ilustriraju svakodnevni život s morem. Dio posvećen trgovačkom pomorstvu završava u dvorani posvećenoj parobrodarstvu gdje se nalaze makete parnih brodova te uporabni predmeti s istih. U dvorani posvećenoj parobrodarstvu nalazi se većina izložaka iz Zbirke brodskih strojeva s naglaskom na prve brodske motore izrađene na području današnje Hrvatske iz splitske radionice Rossi početkom XX. stoljeća. Izložci vezani uz sukobe na Jadranu od vremena antike do XX. stoljeća nalaze se u dijelu postava posvećenom vojnom pomorstvu gdje su razni brodovi i brodice vojne namjene prikazani si maketama. Viški boj iz 1866. godine prezentiran je pomoću izvornih predmeta iz bitke. Razdoblje od Austro-Ugarske do Prvog svjetskog rata predstavljeno je raznim izlošcima i umjetničkim djelima. Na kraju postava vezanog uz vojno pomorstvo nalazi se Zbirka torpeda u kojoj su i najstariji primjerci torpeda na svijetu nastali tijekom i nakon 1866. godine u Rijeci. Prvi i Drugi svjetski rat na Jadranu su prikazani velikim brojem raritetnih predmeta. Domovinski rat, koji je također zastupljen u postavu, predstavljen je predmetima iz mornaričke borbe za neovisnost Hrvatske.⁴⁵

⁴⁵ Hrvatski pomorski muzej Split: Povijest muzeja [citirano: 2022-06-25]. Dostupno na:

<https://www.hpms.hr/index.php/muzej/povijest-muzeja>

4.5.2. Djelatnost Hrvatskog pomorskog muzeja Split

„Članak 9. (1) Djelatnost Muzeja određena je Zakonom: nabavka muzejske građe, sabiranje, istraživanje, stručna i znanstvena obrada muzejske građe i sistematizacija u zbirke, trajna zaštita muzejske građe, muzejske dokumentacije i muzejski prezentiranih baštinskih lokaliteta i nalazišta u svrhu osiguravanja dostupnosti, obrazovanja, tumačenja i predstavljanja javnosti muzejske građe kao kulturnog materijalnog i nematerijalnog dobra te dijelova prirode. (2) U okviru djelatnosti Muzej obavlja: prikuplja muzejsku građu i muzejsku dokumentaciju sukladno svojoj misiji i politici skupljanja; čuva muzejske predmete u odgovarajućim uvjetima i štiti cjelokupnu muzejsku građu, muzejsku dokumentaciju, baštinske lokalitete i nalazišta u svrhu obrazovanja, proučavanja i uživanja u skladu s propisima o zaštiti i očuvanju kulturnih dobara; vodi propisanu muzejsku dokumentaciju o muzejskim predmetima, zbirkama i aktivnostima muzeja; organizira stalne i povremene izložbe; organizira istraživanja, izdavačku djelatnost, predavanja, konferencije i stručne skupove te organizira edukativne aktivnosti i radionice; podržava i organizira umjetnička i kulturna događanja u okviru svoga djelokruga; osigurava da poslove upravljanja muzejskom zbirkom obavljaju stručni muzejski djelatnici sukladno standardima; osigurava dostupnost zbirki u obrazovne, stručne i znanstvene svrhe; osigurava prihvatljivo okruženje za javnost i dostupnost građe; provodi digitalizaciju muzejske građe; obavlja reviziju muzejske građe u Muzeju i dostavlja o tome izvješće ministarstvu nadležnom za poslove kulture i osnivaču; obavlja procjenu povijesne, znanstvene, umjetničke i tržišne vrijednosti muzejske građe za potrebe upravljanja imovinom, za osiguranje i otkup; izrađuje stručna mišljenja, vještačenja i elaborate o muzejskom predmetu, građi, zbirci o kojoj skrbi i drugim kulturnim dobrima te dijelovima prirode; organizira izradu i prodaju suvenira i predmeta te izdavanje i prodaju publikacija tematski vezanih uz fundus i program muzeja -obavlja druge oblike muzejske djelatnosti sukladno Zakonu.

Članak 10. (1) Muzej je dužan redovito upisivati muzejske predmete u inventarnu knjigu i voditi muzejsku dokumentaciju o muzejskoj građi i muzejskoj djelatnosti. (2) Muzejski predmet i muzejska zbirka upisom u inventarnu knjigu javnog muzeja stječu status kulturnog dobra, a inventarna knjiga javnog muzeja sastavni je dio Registra kulturnih dobara Republike Hrvatske.

Članak 11. Muzej može muzejsku građu i muzejsku dokumentaciju pribavljati kupnjom, darovanjem, nasljeđivanjem, zamjenom, terenskim radom i istraživanjem te na drugi zakonom dopušteni način.

Članak 12. (1) Muzej posluje samostalno i obavlja svoju djelatnost kao javnu službu na način određen Zakonom, ovim Statutom i drugim općim aktima Muzeja. (2) Muzej ne može bez suglasnosti osnivača i Ministarstva kulture promijeniti djelatnost.

Članak 13. (1) Muzejska građa u Muzeju sistematizirana je u zbirke koje su po tematskim cjelinama ustrojene u organizacijske cjeline-odjele i to na:

1. ODJEL POMORSKO KULTURNO-POVIJESNIH ZBIRKI; Zbirka pomorskih karata; Zbirka zastava i signalnih zastava; Zbirka odora, nošnji i opreme; Zbirka odličja, medalja i plaketa; Zbirka oružja i oružanih sredstava; Zbirka torpednog oružja i opreme; Zbirka likovnih radova; Zbirka maketa; Zbirka ribarstva

2.

ODJEL ZBIRKI PLOVILA I BRODOGRADNJE; Zbirka plovila tradicionalne brodogradnje; Zbirka plovila suvremene brodogradnje; Zbirka brodskih strojeva i brodogradnje; Zbirka brodske opreme i sredstava; Zbirka navigacijske opreme i sredstava; Zbirka brodskih ukrasnih predmeta

3. ODJEL ZBIRKI PODMORSKIH NALAZA I OPREME; Zbirka podmorskih nalaza; Zbirka ronilačke opreme i sredstava

4. ODJEL DOKUMENTARNIH ZBIRKI; Zbirka slikovne dokumentarne građe; Zbirka pisane dokumentarne građe; Zbirka fotografija pozitiv, negativ; Zbirka mikrofilmova (2) U Muzeju se organizira i provodi muzejsko-edukativni program, aktivnosti, radionice i predavanja formirana u organizacijsku cjelinu Muzejska pedagogija. (3) U Muzeju se vodi primarna, sekundarna i po stručnim kriterijima druga muzejska dokumentacija o muzejskoj građi, muzejskim događanjima i povijesti Muzeja formirana i oblikovana kao organizacijska cjelina Muzejska dokumentacija o muzejskoj građi. Muzejska dokumentacija vodi se na način propisan Pravilnikom o sadržaju i načinu vođenja muzejske dokumentacije o muzejskoj građi kojeg propisuje ministar nadležan za kulturu, kao i pravilnikom Muzeja. (4) U Muzeju se formira specijalizirana muzejska knjižnica koje je sastavni dio periodika, hemeroteka i Arhiv s organizacijskom cjelinom o povijesti iseljeništa Dalmacije.“⁴⁶

4.5.3. Zaštita i uvjeti čuvanja građe u Hrvatskom pomorskom muzeju Split

"Anketa o zaštiti gradiva i građe te radu u prostorima arhiva i muzeja koji su smješteni u nekadašnjim vojnim objektima“ (vidi Prilozi) ispunjena od strane osoblja te iz razgovora s

⁴⁶ Statut Hrvatskog pomorskog muzeja Split. Split 2019. str. 4-6.

osobljem iz Hrvatskog pomorskog muzeja u Splitu vidljivo je da su u zgradi Muzeja bili ili su dalje prisutni sljedeći problemi: neodgovarajuće visoka vlaga je prisutna sa sjeverne strane jer voda ulazi u unutarnje zidine (v. sliku 59), razlog tome je što je tvrđava smještena na stijeni, ali nije jako problematično budući da se ne oštećuje muzejska građa. Vlaga ovisi o godišnjem dobu. Za neku dodatnu prevenciju od mogućeg oštećenja građe zbog visoke vlage, nedostaju odvlaživači zraka, ali sami debeli zidovi utvrde dobro održavaju vlagu izuzev navedenog slučaja na sjevernoj strani.

Slika 59 Prodor vlage kod prozora na sjevernom zidu tvrđave Gripe (Foto: I. Domitrović)

Do poplave do sad nije došlo, ali postoji rizik jer su vodovodne cijevi unutar tvrđave stare i hrđave pa je prisutan i problem kvalitete vode za konzumaciju, puknuća cijevi su za sad bila samo u dvorištu tvrđave. Unutar tvrđave problemi su s unutarnjim cijevima ponajprije kanalizacija za koju je potrebno pražnjenje jer inače voda izbija u wc-ima zbog problema sa sanitarnim čvorovima. Do požara je došlo 2007. godine kad je gorio brod Streljko u dvorištu tvrđave kojeg su zapalili narkomani prilikom konzumacije opojnih sredstava, Streljko je sad ograđen žicom (v. sliku 60).

Brod je bio ugašen vatrogasnim vozilom budući da je pritisak vode slab i ne može udovoljiti atestima hidrantske mreže. Vatrogasno crijevo ne bi imalo mlaz, problem je dotoka vode jer ne stigne dovoljno vode za gašenje požara. Sve ustanove u tvrđavi trpe posljedice neadekvatnog održavanje hidrantske i vodovodne mreže, odnosno ulaganja Grada Splita u komunalnu infrastrukturu nisu pratila rapidnu urbanizaciju posljednjih desetljeća.

Slika 60 Ograđeni brod Streljko (Foto: I. Domitrović)

Ostali rizici za pojavu požara su prisutnost lako zapaljivog alepskog bora oko i unutar tvrđave koji direktno uništava tvrđavu (v. sliku 61) te šikare oko tvrđave. Konzervatori nisu dozvolili uklanjanje borova.

Slika 61 Alepski bor koji razara zid na tvrđavi Gripe (Foto: I. Domitrović)

Krađe i provale dogodile su se u više navrata. Kutijica za barut ukradena je tijekom osnivanja današnjeg muzeja odnosno prestanka rada Vojnog pomorskog muzeja. Za vrijeme posjeta odvili su se opetovani pokušaji (tri puta) krađe istog pištolja. U muzeju su prisutna oštećenja od ljudskog faktora na maketama i odorama ako nisu pod vitrinama jer vitrine su jako skupe i rijetko se nabavljaju, zato se i koriste još vitrine iz osamdesetih godina prošlog stoljeća, najviše za makete i odore. Van zgrade došlo je do krađe lafeta protuavionskog topa radi starog željeza. Provale su se

odvile i odvijaju na brodovima u dvorištu, beskućnici znaju provaliti i spavati u zapovjednom mostu broda Bakar (v. sliku 62).

Slika 62 Zapovjedni most broda Bakar (Foto: I. Domitrović)

Temperatura kao i vlaga ovisi o godišnjem dobu, oscilacije su kontinuirano male te nema opasnosti od oštećenja građe. Situacija s temperaturom u gornjim uredima je lošija, dok je u prizemlju u postavu bolja zbog niže i ugodnije temperature tijekom ljeta. Problema s nametnicima nema. Nedostatak prostora za javnost vidljiv je kada se za potrebe predavanja mora micati dio stalnog postava u druge prostorije kako bi se oslobodilo mjesta za predavanje (v. sliku 63).

Slika 63 Jedna od prostorija stalnog postava koja služi kao prostor za predavanja (Foto: I. Domitrović)

Muzej ne koristi samo ovu dvoranu za predavanja, promocije i konferencije. Najčešće se koristi tzv. Polivalentnu dvoranu koja je prva slijeva tj. najbliža recepciji, a pripada zapadnom krilu muzeja (v. sliku 64). To je dvorana u kojoj započinje Vojni dio postava, no ona je u zapravo "prazna". U njoj se u pravilu održavaju povremene izložbe, a kada nema povremenih izložbi ili kad njen postav to dopušta, za potrebe kratkog događaja poput predavanja/konferencije/promocije razmakne se središnji dio u koji se postave stolice. Ona, nažalost, nije u punom smislu polivalentna jer uvijek neki dio inventara/postava moramo micati, sklanjati i vraćati, tako da definitivno postoji problem s deficitom prostora za povremena događanja. Druge dvorane stalnog postava se rjeđe koriste za povremena događanja jer se izbjegava micanje predmeta.

Slika 64 Tzv. Polivalentna dvorana (Foto: facebook stranica Hrvatskog pomorskog muzeja Split)

Osoblje muzeja uglavnom je zadovoljno uvjetima i veličinom radnog prostora, ali građa koju oni koriste za potrebe rada, primarno knjige, nalazi se u muzejskoj knjižnici te u njihovim radnim prostorima, a nje ima mnogo to jest preko petnaest tisuća knjižničnih jedinica (v. sliku 65).

Slika 65 Knjižnična građa za potrebe osoblja u muzeju (Foto: I. Domitrović)

Prometna povezanost muzeja je dobra budući da se tvrđava nalazi u širem centru grada Splita, ali lokacija i gabariti muzeja otežavaju dostavu građe. Glavni problem je visina ulaznih vrata tvrđave (v. sliku 66) jer veći kamion ne može pristupiti, dok kombiji mogu, moraju se znati točne dimenzije vozila da se prođe kroz ulaz, odnosno potrebno je proučiti veličinu vozila i pripremiti se.

Slika 66 Ulazna vrata tvrđave Gripe (Foto: I. Domitrović)

Drugi problem za unošenje gabaritne građe je visoka cijena rada s dizalicom preko bedema, primjer toga je kabina dizalice Velog Jože od četiri tone čiji je prijenos procijenjen na pedeset tisuća kuna. S obzirom na činjenicu da pojedinu gabaritnu građu nije moguće dopremiti i izložiti, neki brodovi u vlasništvu muzeja ne nalaze se u samom muzeju odnosno dvorištu tvrđave. Primjerice, prvi ratni brod Hrvatske ratne mornarice DJB-103 smješten je na suhom vezu u Kaštel Sućurcu, što od muzeju iziskuje dodatne troškove čuvanja te police osiguranja.

Ostali problemi koji nisu navedeni u pitanjima, a prisutni su, odnosi su grada i države koji su vidljivi iz povijesti, ali i sadašnjosti muzeja. Prije je Vojno pomorski muzej imao ingerenciju nad cijelom tvrđavom, međutim osnutkom triju novih institucija devedesetih godina, kojima je osnivač različit (arhivu i akademiji to je Republika Hrvatska, dok je muzeju osnivač Grad Split) dolazi do miješanja nadležnosti unutar tvrđave koja je u isključivom vlasništvu Grada Splita. To znači da svi popravci idu na zahtjev gradu pa od tuda dolazi mišljenje da je HPMS zadužen za brigu nad tvrđavom. Danas manje od četvrtine zgrade (zgrada je podijeljena horizontalno) pripada HPMS odnosno 1130 metara kvadratnih od ukupno 4800, ostatak pripada Državnom arhivu u Splitu. MORH (zato što je prije Vojni pomorski muzej pripadao vojsci u Jugoslaviji) je prilikom demilitarizacije tvrđave i njenog prelaska iz državnog u gradsko vlasništvo uvjetovao da se za muzej rezervira površina od 1130 metara kvadratnih, koja je i dalje važeća površina muzeja.

Zgrada u kojoj se nalaze Arhiv i Muzej kao i tvrđava, vlasništvo su grada pa Arhiv ima koncesiju nad svojim prostorom, ali ta koncesija je istekla 2015. godine, a produženje ugovora se još nije ostvarilo (v. sliku 58). Arhivu je neizvjesnost na papiru, Muzeju je psihološka neizvjesnost jer svakog trena grad može zatražiti selidbu muzeja. Grad nije poduzeo infrastrukturno ulaganje to jest ne ulaže se jer se uvijek govori o selidbi. Održivog planiranja nema, sve se planira na kratkoročno i kroz desetljeća se obećava od strane različitih gradskih vlasti preseljenje, ali ta selidba u neki adekvatni prostor nikako da se ostvari. Studentski projekti o idejama za tvrđavu Gripe iz 2019. godine bili su prikazani da se progovori o problemu tvrđave i njenom stanju danas. Dvorište nije prometna površina, već dvorište tvrđave Gripe (v. sliku 67). Do 2000. godine tvrđava je bila zatvarana pa nije bilo parkinga, tvrđavu je pazio čuvar sa psom. Pas je bio otrovan, a ljudi su u više navrata obili lokot vrata. Parkiralište unutar tvrđave Gripe se koristi jer je broj parkirališta u četvrti premalen, a stanovnici izbjegavaju plaćanje, stoga je parking u tvrđavi (spomeniku kulture) najomiljeniji i lokalnom stanovništvu i turistima. Stanari obližnjih ulica nemaju vlastita parkirna mjesta, a budući da zbog preuskog ulaza u tvrđavu vozilo "pauk" ne može u nju ući nije moguće - niti bi to bilo politički oportuno - oformiti javno parkiralište s naplatom usluge parkiranja.

Slika 67 Parking za osoblje Muzeja i Arhiva koji se nalazi iza lanca i ograde (Foto: I. Domitrović)

Pregradnja zgrade na dio Arhiva i dio Muzeja napravljena je nakon što je donesena odluka 1996. godine. Arhiv je izgradnjom mosta za komunikaciju unutar arhiva (kako bi spojio svoje dijelove zgrade), iskoristio jedan evakuacijski izlaz tako da Arhiv i Muzej imaju zasebno sad po jedan, a prije su bila sveukupno tri evakuacijska izlaza. Unatoč tome, analiza statike koju je proveo Arhiv pokazala je da je objekt dalje dosta siguran. U sustavu matičnosti Muzeja ne postoji glavni državni pomorski muzej, kao što je slučaj s Državnim arhivom u Splitu kome je nadležan Hrvatski državni arhiv, stoga Tehnički muzej Nikola Tesla, Arheološki muzej u Splitu te Hrvatski povijesni muzej kontroliraju HPMS. Problem je i negativni kontekst tvrđave Gripe u prošlom stoljeću jer Gripe su služile kao talijanski i jugoslavenski zatvor za političke neprijatelje. Na Gripama se odaje počast ljudima stradalim od totalitarnih režima pa nije ugodno vidjeti svijeće i spomen ploču kraj ulaza u tvrđavu, a time posredno i u muzej. Često i obitelji stradalnika u muzeju traže informacije o tome gdje su se nalazile tamnice gdje su ubijeni njihovi članovi obitelji. Problem čuvaonice je prisutan kod svih muzeja u gradu zbog nedostatka prostora u samom gradu, pa tako i u HPMS službena čuvaonica ne postoji već se neizložena građa čuva na različitim mjestima od ureda pa do samog prostora postava (v. sliku 68, 69, 70, 71 i 72), za taj problem dislocirani depoi su prikladno rješenje.

Slika 68 Muzejska građa spremljena na stepenicama iza ureda (Foto: I. Domitrović)

Slika 69 Muzejska građa spremljena na stalažama iza ureda (Foto: I. Domitrović)

Slika 70 Građa stalnog postava koja se nalazi na ormaru za pohranu građe (Foto: I. Domitrović)

Slika 71 Ormar za pohranu muzejske građe koji se nalazi u stalnom postavu (Foto: I. Domitrović)

Slika 72 Improvizirani stalak za slike (Foto: I. Domitrović)

Iz navedenog proizlazi da je najveći problem onaj vezan za financije iako je i Splitsko dalmatinska županija počela financirati institucije kojima nije osnivač, Ministarstvo varira kako pomaže, a grad kako je vidljivo ne ulaže dovoljno.

4.6. Ishod prikaza primjera adaptiranih vojnih objekata za funkcije arhiva i muzeja u Hrvatskoj

Adaptacija vojnih objekata za korištenje od strane arhiva i muzeja na prvom mjestu zahtijeva velika financijska sredstva, ali i različiti pristup u svakom slučaju jer svaka ustanova ne zahtijeva jednake uvjete. Potrebno je imati na umu da je većina zgrada prvotno vojne namjene zbog svoje starosti danas pod određenom zaštitom koja opet otežava bilo kakve intervencije na istima.

4.6.1. Pozitivne strane

Iz pregleda rada vidljive su određene pozitivne strane korištenja i prenamjene vojnih objekata u društvene svrhe odnosno zgrade arhiva i muzeja.

Prva i očigledna pozitivna strana ovog pristupa je oslanjanje na kvalitetu te izdržljivost ovih objekata koji su i sagrađeni s namjenom da pružaju određenu sigurnost u ratnim zbivanjima, ali i da štite vojno osoblje i opremu u vremenu mira. Iz navedenog je lako zaključiti da ako je objekt pružao sigurnost ljudima i vojnoj opremi, da istu sigurnost može pružati arhivskom gradivu i muzejskoj građi.

Druga pozitivna strana je očuvanje kulturne i povijesne vrijednosti samih objekata, zgrade prvotno vojne namjene su svjedoci vremena u kojem su nastali te prikaz često burne povijesti i političkih situacija zbog kojih su i sami sagrađeni. Zgrade vojnih objekata posjeduju određenu arhitektonsku vrijednost za koju je potrebna u nekim slučajevima i konzervacija budući da su proglašene kulturnim dobrom.

Treća pozitivna strana je mogućnost prenamjene vojnih objekata za društvenu korist zajednice u kojoj se nalazi. Prenamjenom je moguće ostvariti novi potencijal ovih objekata kao mjesta okupljanja i istraživanja budući da se oni većinom nalaze u samim središtima gradova, a takva situacija je rezultirala širenjem gradova zbog velikog povećanja stanovništva s vremenom.

4.6.2. Negativne strane

Korištenje nekadašnjih vojnih objekata kao zgrada arhiva i muzeja sa sobom donosi i određene probleme. Iz ankete ispunjene od strane arhivskih i muzejskih djelatnika, u hrvatskim arhivima i muzejima predstavljenim kao primjerima ovog pristupa, vidljive su određene negativne strane ovoga pristupa. Problemi koji su prisutni u institucijama razlikuju se od institucije do institucije.

Glavna negativna strana ovog pristupa je prostorna ograničenost i nemogućnost proširenja objekata radi same zaštite istih.

Druga negativna strana je da sama zdanja nisu podložna radovima s instalacijama odnosno uređenju kao današnji stambeni objekti poput kuća ili zgrada jer debljine zidova i prije spomenuta zaštita objekta značajno otežavaju bilo kakve veće intervencije unutar takvih objekata.

Treća negativna strana su složeni vlasnički odnosi zbog činjenice da institucije ne raspolažu s dovoljno prostora te su primorane dijeliti prostor jedne s drugima što nije idealno rješenje jer iz toga mogu proizaći novi problemi u upravljanju takvim objektima.

5. Zaključak

Danas arhivi i muzeji akumulacijom sve veće količine gradiva i građe iziskuju velike prostore ili povećanja prostora u kojima trenutno djeluju s ciljem što bolje i kvalitetnije pohrane onoga za što su zaduženi čuvati i očuvati. Način korištenja zgrada s prvotno vojnom namjenom u svrhu zgrada arhiva i muzeja prisutan je u Europi te Hrvatskoj. Odabir zgrada s prvotnom vojnom namjenom kao zgrada arhiva i muzeja može se činiti kao logična odluka budući da takve zgrade nose samu ideju sigurnosti i kvalitete. Kao ogledni primjer kvalitete takvih zgrada je vojarna u Zadru odnosno današnja zgrada Državnog arhiva u Zadru koja je uspjela preživjeti teška saveznička bombardiranja tijekom Drugog svjetskog rata te je poslužila kao centralno mjesto pohrane arhivskoga gradiva Dalmacije. Uz pozitivnu stranu korištenja prisutna je i negativna strana koja se odražava ponajviše radi starosti objekata i njihovih energetskih te samih uvjeta za pohranu gradiva i građe koji su izvor određenih problema. Anketa provedena u hrvatskim arhivima i muzejima koji se nalaze u prostorima nekadašnjih vojnih objekata dala je detaljniji uvid u probleme i negativnu stranu korištenja ove vrste objekata kao prostor arhiva i muzeja. Glavno pitanje koje proizlazi iz ovog rada je isplati li se danas prenamijeniti i koristiti nekadašnje vojne objekte kao zgrade arhiva i muzeja. Odgovori na ovo pitanje kao i samo pitanje su složeni, moguće je ponuditi dva odgovora koja su ujedno dvije suprotne točke spektra. Prvi odgovor je potvrđan i primjer za taj odgovor je Centar zbirki u Affolternu na Albisu koji je unatoč prostornom ograničenju uspio prijeći preko te prepreke i nadogradnjom te detaljnim uređenjem postojećih objekata omogućio si je kvalitetan i uredan rad pri izvršavanju svojeg poslanja. Drugi primjer kvalitetnog i dosjetljivog načina korištenja dvaju bliskih, ali odvojenih objekata s podzemnim prolazom je Pokrajinski arhiv u Ludwigsburgu koji iako je prostorno ograničen i nije proširio svoje gabarite poput Centra zbirki, uspio je u velikoj mjeri očuvati zdanja vojarne i arsenala koja su prikaz povijesti grada u kojem se nalaze i od kulturne su važnosti lokalnoj zajednici. Drugi odgovor nije potvrđan jer ulaganje u samu nadogradnju i uređenje objekta ovisi o lokaciji odnosno ima li prostora za proširenje, drugi faktor je značaj objekta za zajednicu u kojoj se nalazi odnosno kulturni i povijesni kontekst objekta, ulaganje financijskih sredstava je treći i najveći faktor kojeg je potrebno uzeti u obzir pri takvoj odluci jer na kraju nadogradnja i uređenje postojećih objekata ovisi o financijskoj mogućnosti institucije i države čiji je predstavnik. Za svaku ustanovu ovakav pristup je specifičan jer svaka ustanova ne zahtijeva isti prostor stoga generalizacija ovog pristupa ne vrijedi jer se svaki slučaj može razlikovati. Zgrade arhiva i muzeja trebaju poput zgrada vojnih

objekata predstavljati sigurnost i kvalitetu za ljude koji u njima rade te sigurnost za gradivo i građu koja se u njima čuva, ali umjesto vojnih djelovanja oni trebaju biti fokusirani na kvalitetno kulturno djelovanje u svojoj zajednici.

6. Literatura

1. Archive in Baden-Württemberg: Landesarchiv Baden-Württemberg - Staatsarchiv Ludwigsburg [citirano: 2022-06-24]. Dostupno na:
[https://www.archivebw.de/sixcms/list.php?page=seite_archivzustaendigkeit&sv\[id\]=10221&seite=Zust%C3%A4ndigkeit](https://www.archivebw.de/sixcms/list.php?page=seite_archivzustaendigkeit&sv[id]=10221&seite=Zust%C3%A4ndigkeit)
2. Državni arhiv u Splitu: Djelatnost [citirano: 2022-06-25]. Dostupno na:
<https://www.das.hr/o-arhivu/djelatnost/>
3. Državni arhiv u Splitu: Izvješće o izvršenju programa rada za 2021. Split: 2022.
4. Državni arhiv u Splitu: Povijest arhiva [citirano:2022-06-25]. Dostupno na:
<https://www.das.hr/o-arhivu/povijest-arhiva/>
5. Državni arhiv u Zadru: Povijest [citirano:2022-06-25]. Dostupno na:
<https://www.dazd.hr/hr/dazd-arhiv/povijest/3#>
6. HandWiki: Staatsarchiv Ludwigsburg [citirano: 2022-06-24]. Dostupno na:
https://handwiki.org/wiki/Staatsarchiv_Ludwigsburg
7. Historisches Lexikon der Schweiz HLS: Affoltern am Albis [citirano: 2022-06-21]. Dostupno na:
<https://hls-dhs-dss.ch/de/articles/000002/2009-06-23/>
8. Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje: Arsenal [citirano: 2022-04-04]. Dostupno na:
<https://enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=4003>
9. Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje: Kaštel [citirano: 2022-06-25]. Dostupno na:
<https://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=30784>
10. Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje: Ludwigsburg [citirano: 2022-06-21]. Dostupno na:
<https://enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=37418>
11. Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje: Muzej [citirano: 2022-06-21]. Dostupno na:
<https://enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=42619>
12. Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje: Pazin [citirano: 2022-06-28]. Dostupno na:
<https://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=47193>

13. Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje: Tabularij [citirano: 2022-06-28]. Dostupno na: <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=60135>
14. Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje: Tvrđava [citirano: 2022-04-04]. Dostupno na: <https://enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=62875>
15. Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje: Vojarna [citirano: 2022-04-04]. Dostupno na: <https://enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=65191>
16. Hrvatski pomorski muzej Split: Povijest muzeja [citirano:2022-06-25]. Dostupno na: <https://www.hpms.hr/index.php/muzej/povijest-muzeja>
17. Hrvatski pomorski muzej Split: Izvješće o radu za 2021. godinu
18. Izvještaj o radu Muzeja grada Pazina za 2021. godinu. Pazin 2021.
19. Izvješće o radu u 2021. godini Državnog arhiva u Zadru. Zadar: 2022.
20. Kadrov, K., Knežević, L., Rogoznica, N., 2014. Kome propadaju bivše vojne nekretnine? Iskustva prenamjene u Hrvatskoj. Zagreb: Centar za mirovne studije i Zavod za sociologiju Filozofskog fakulteta u Zagrebu
21. Kečkemet, D.: Utvrde Splita. Split: Naklada Bošković : Muzej grada Splita, 2020.
22. Landesarchiv Baden-Württemberg: Staatsarchiv Ludwigsburg [citirano: 2022-06-24]. Dostupno na: <https://www.landesarchiv-bw.de/de/landesarchiv/standorte/staatsarchiv-ludwigsburg/47251>
23. Lemić V. Arhivi, zajednica i društvo u globalnom okruženju: suvremeni trendovi i stručne prakse. Vjesnik Istarskog arhiva [Internet]. 2021 [citirano: 24.08.2022.];28((2021)):181-196. Dostupno na: <https://doi.org/10.31726/via.28.9>
24. Ludwigsburg: Staatsarchiv Ludwigsburg [citirano: 2022-06-24]. Dostupno na: <https://www.ludwigsburg.de/start/kultur+und+freizeit/staatsarchiv+ludwigsburg.html>
25. Muzej grada Pazina: Povijest muzeja grada Pazina [citirano:2022-06-25]. Dostupno na: <http://www.muzej-pazin.hr/povijest>

26. Muzej Ivanić-Grada: O muzeju [citirano: 2022-06-21.] Dostupno na:
<https://www.muzejivanicgrada.hr/o-nama/>
27. Nacionalni arhivski informacijski sustav: Imatelji - Državni arhiv u Splitu [citirano:2022-06-25]. Dostupno na: http://arhinet.arhiv.hr/details.aspx?ItemId=4_47
28. Nacionalni arhivski informacijski sustav: Imatelji - Državni arhiv u Zadru [citirano:2022-06-25]. Dostupno na: http://arhinet.arhiv.hr/details.aspx?ItemId=4_53
29. Narodne novine: Zakon o arhivskom gradivu i arhivima [citirano: 2023-04-18]. Dostupno na:
https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2018_07_61_1265.html
30. Perojević, S.: Tvrđava Gripe u Splitu : izgradnja od 1647. do 1682. godine = Gripe Fortress in Split : construction in 1647-1682. Zagreb: Sveučilište u Zagrebu, Arhitektonski fakultet, 2013.
31. Piplović, S.: Austrijska vojarna Gripe u Splitu. [citirano:2022-06-30]. Dostupno na:
https://issuu.com/dragunov/docs/jahrbuch_2020_web_1_/s/11549104
32. Proleksis enciklopedija, online: Utvrda [citirano:2022-04-04]. Dostupno na:
<https://proleksis.lzmk.hr/49770/>
33. Proleksis enciklopedija, online: Split [citirano:2022-06-21]. Dostupno na:
<https://proleksis.lzmk.hr/46566/>
34. Proleksis enciklopedija, online: Zadar [citirano:2022-06-21]. Dostupno na:
<https://proleksis.lzmk.hr/50887/>
35. Rimanić M.: Pazin = Pisino : kašteli i komuni = kastelli e comuni : castles and communities. Pazin : Muzej grada, 2014.
36. Sammlungszentrum: History [citirano: 2022-06-25]. Dostupno na:
<https://www.sammlungszentrum.ch/en/about-us/history>
37. Sammlungszentrum: Organisation [citirano: 2022-06-25]. Dostupno na:
<https://www.sammlungszentrum.ch/en/about-us/organisation#panel-item-1>
38. Sammlungszentrum. Zürich: Schweizerisches Landesmuseum

39. Society of American archivists: What are archives? [citirano: 2022-08-24]. Dostupno na: <https://www2.archivists.org/about-archives>
40. Stadt Affoltern am Albis: Geschichte von Affoltern am Albis [citirano: 2022-06-21].
Dostupno na: <https://www.stadtaffoltern.ch/geschichtenew>
41. Stadt Ludwigsburg: Innovation und Zukunft, Kasernenkonversion in Ludwigsburg Albis [citirano: 2022-06-24]. Dostupno na: <http://www.kasernen-ludwigsburg.de/index.php?bereich=areale&kapitel=arsenalkaserne&seite=1>
42. Stagličić M., Travirka A., Rados Z., Rabac-Čondrić G.: Zadar za austrijske uprave. Zadar: Matica hrvatska, Ogranak, 2011.
43. Statut Državnog arhiva u Splitu. Split 2019.
44. Statut Državnog arhiva u Zadru. Zadar 2019.
45. Statut Hrvatskog pomorskog muzeja Split. Split 2019.
46. Statut Muzeja grada Pazina. Pazin 2020.
47. Sublić, H.: Zajednička čuvaonica kao rješenje problema nedostatka prostora : primjer švicarskog Centra zbirki u Affolternu na Albisu. Muzeologija Vol. No. 55, 2018.
48. Visit Ludwigsburg: Von Herzögen, Schlössern und Kasernen [citirano: 2022-06-24]
Dostupno na: <https://visit.ludwigsburg.de/start/entdecken/stadtgeschichte.html>
49. Vokić D., Laszlo Ž.: Prijedlog smjernica za zaštitu muzejske građe str. 152 – 155. Informatica museologica, Vol. 32 No. 1-2, 2001.

7. Popis slika

- Slika 1. Prikaz centra Ludwigsburga na karti nastaloj u razdoblju od 1821.do 1825. godine.
Izvor: <https://maps.arcanum.com/en/map/germany19-wurttemberg-1821-51/?bbox=1020791.1432915722%2C6256462.361410405%2C1025336.7578174063%2C6258122.478118473&map-list=1&layers=here-aerial%2C135> (Preuzeto: 27. 10. 2022.) 7
- Slika 2. Prikaz centra Ludwigsburga na karti danas. Izvor:
<https://maps.arcanum.com/en/map/germany19-wurttemberg-1821-51/?bbox=1020791.1432915722%2C6256462.361410405%2C1025336.7578174063%2C6258122.478118473&map-list=1&layers=he> (Preuzeto: 27.10.2022.)..... 7
- Slika 3. Prikaz obrisa zgrada vojarne i arsenala danas. Izvor:
<https://www.openstreetmap.org/#map=18/48.89510/9.18843&layers=C> (Preuzeto: 27.10.2022.) 9
- Slika 4. Prikaz satelitske snimke zgrada vojarne i arsenala danas. Izvor:
<https://earth.google.com/web/@48.89518544,9.18898523,291.37778225a,539.38376145d,35y,359.99999263h,0t,0r> (Preuzeto: 27.10.2022.) 9
- Slika 5. Tlocrt zgrada vojarne desno i arsenala lijevo. Izvor: https://www.landesarchiv-bw.de/stal/virtuelle_fuehrung/fuehr03.htm (Preuzeto: 27.10.2022.)..... 11
- Slika 6. Prikaz vojarne prije 1870. godine. Izvor:
https://de.m.wikipedia.org/wiki/Datei:Kaserne_am_Arsenalplatz_vor_1870.jpg (Preuzeto: 27.10.2022.) 11
- Slika 7. Skica zgrade arsenala iz 1874. godine. Izvor:
https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Zeughaus_Ludwigsburg,_001.jpg (Preuzeto: 11.11.2022.) 12
- Slika 8. Trodimenzionalni prikaz zgrada vojarne i arsenala danas. Izvor:
<https://earth.google.com/web/@48.89546418,9.18893662,290.12053812a,204.99295641d,35y,142.58721013h,59.08664427t,0r> (Preuzeto: 11.11.2022.) 12
- Slika 9 Prikaz snimke iz zraka Affolterna na Albisu iz 1987. godine. Izvor:
https://map.geo.admin.ch/?lang=de&topic=ech&bgLayer=ch.swisstopo.swissimage&layers=ch.swisstopo.swissimage-product&layers_timestamp=1987&E=2676509.28&N=1236346.85&zoom=8&time=1987
(Preuzeto: 26.05.2023.)..... 13

Slika 10. Prikaz satelitske snimke Affolterna na Albisu danas. Izvor: https://map.geo.admin.ch/?lang=de&topic=ech&bgLayer=ch.swisstopo.swissimage&layers_timestamp=1987&E=2676509.28&N=1236346.85&zoom=8 (Preuzeto: 26.05.2023.).....	14
Slika 11. Prikaz snimke iz zraka zgrada Centra zbirki 1987. godine. Izvor: https://map.geo.admin.ch/?lang=de&topic=ech&bgLayer=ch.swisstopo.swissimage&layers=ch.swisstopo.swissimage-product&layers_timestamp=1987&E=2676239.89&N=1235833.42&zoom=11&time=1987 (Preuzeto: 11.11.2022.).....	16
Slika 12. Prikaz obrisa zgrada Centra zbirki. Izvor: https://map.geo.admin.ch/?lang=en&topic=ech&bgLayer=ch.swisstopo.pixelkarte-farbe&layers=ch.swisstopo.zeitreihen,ch.bfs.gebaeude_wohnungs_register,ch.bav.haltestellen-oev,ch.swisstopo.swisstlm3d-wanderwege,ch.astra.wanderland-sperrungen_umleitungen&layers_opacity=0,1,1,0.8,0.8&layers_visibility=true,false,false,false,false&layers_timestamp=18641231,,,,&E=2676224.95&N=1235822.55&zoom=11 (Preuzeto: 11.11.2022.)	16
Slika 13. Prikaz satelitske snimke zgrada Centra zbirki danas. Izvor: https://map.geo.admin.ch/?lang=en&topic=ech&bgLayer=ch.swisstopo.swissimage&layers=ch.swisstopo.zeitreihen,ch.bfs.gebaeude_wohnungs_register,ch.bav.haltestellen-oev,ch.swisstopo.swisstlm3d-wanderwege,ch.astra.wanderland-sperrungen_umleitungen&layers_opacity=0,1,1,0.8,0.8&layers_visibility=true,false,false,false,false&layers_timestamp=18641231,,,,&E=2676224.95&N=1235822.55&zoom=11 (Preuzeto: 11.11.2022.)	17
Slika 14. Centar zbirki. Izvor: https://www.sammlungszentrum.ch/de/ueber-uns/geschichte (Preuzeto: 31.01.2023.).....	18
Slika 15. Glavni ulaz u Centar zbirki. Izvor: https://de.wikipedia.org/wiki/Sammlungszentrum_des_Schweizerischen_Nationalmuseums#/media/Datei:Sammlungszentrum_des_Schweizerischen_Nationalmuseums,_Lindenmoosstrasse_3_in_Affoltern_am_Albis_2011-09-14_16-40-56.jpg (Preuzeto: 31.01.2023.).....	18
Slika 16. Arsenal u Affolternu oko 1970. godine. Izvor: https://graberpulver.ch/projects/erweiterung-sammlungszentrum-affoltern-am-albis/ (Preuzeto: 31.01.2023.)	19

Slika 17. Prikaz arsenala prije preuređenja. Izvor: https://www.sammlungszentrum.ch/de/ueber-uns/geschichte (Preuzeto: 31.01.2023.)	19
Slika 18. Prikaz centra Zadra na karti nastaloj u razdoblju od 1869. do 1887. godine. Izvor: https://maps.arcanum.com/en/map/thirdsurvey25000/?bbox=1692742.5397501846%2C5482267.158915446%2C1697288.1542760187%2C5483927.275623514&map-list=1&layers=here-aerial%2C129 (Preuzeto: 31.01.2023.).....	23
Slika 19. Prikaz centra Zadra na karti danas. Izvor: https://maps.arcanum.com/en/map/thirdsurvey25000/?bbox=1692742.5397501846%2C5482267.158915446%2C1697288.1542760187%2C5483927.275623514&map-list=1&layers=here-aerial%2C129 (Preuzeto: 31.01.2023.).....	23
Slika 20. Prikaz obrisa zgrade vojarne danas. Izvor: https://www.openstreetmap.org/#map=18/44.11161/15.22729&layers=T (Preuzeto: 31.01.2023.)	26
Slika 21. Prikaz satelitske snimke zgrade vojarne danas. Izvor: Prikaz satelitske snimke zgrade vojarne danas. Izvor: https://www.google.com/maps/@44.1117085,15.2279293,397m/data=!3m1!1e3 (Preuzeto: 31.01.2023.)	26
Slika 22. Razglednica Zadra s prikazom vojarne iz 1901. godine. Izvor: http://dikaz.zkzd.hr/?pub=1&p=14&s=publ (Preuzeto: 25.05.2023.)	29
Slika 23. Trodimenzionalni prikaz zgrade vojarne danas. Izvor: https://earth.google.com/web/search/zadar+arhiv/@44.11161467,15.22747115,13.68565381a,30.6.8602671d,35y,-65.17948406h,62.77657233t,0r/data=CigiJgokCQguKZPpokdAEeIT6C75oUdAGXBNCKNZ6SBAIfphIklm3yBA (Preuzeto: 31.01.2023.)	29
Slika 24 Zgrada Državnog arhiva u Zadru danas (Foto: I. Domitrović).....	30
Slika 25 Odvlaživač u spremištu Arhiva u Zadru (Foto: I. Domitrović)	30
Slika 26 Čitaonica Arhiva u Zadru (Foto: I. Domitrović)	31
Slika 27 Ulaz u Arhiv za vozila, u pozadini je glavni ulaz za posjetitelje (Foto: I. Domitrović).	32
Slika 28 Prijemna prostorija za gradivo u Arhivu (Foto: I. Domitrović).....	32
Slika 29 Lift za dostavu gradiva unutar Arhiva (Foto: I. Domitrović)	33
Slika 30 Jedno od spremišta Arhiva sa stalažama i ormarima (Foto: I. Domitrović).....	33

Slika 31 Spremište s kompakthusima (Foto: I. Domitrović)	34
Slika 32. Prikaz centra Pazina na karti nastaloj u razdoblju od 1869. do 1887. godine. Izvor: https://maps.arcanum.com/en/map/thirdsurvey25000/?bbox=1550334.5663768928%2C5658878.628987592%2C1552607.37363981%2C5659708.687341627&map-list=1&layers=here-aerial%2C129 (Preuzeto: 31.01.2023.).....	36
Slika 33. Prikaz centra Pazina na karti danas. Izvor: https://maps.arcanum.com/en/map/thirdsurvey25000/?bbox=1550334.5663768928%2C5658878.628987592%2C1552607.37363981%2C5659708.687341627&map-list=1&layers=here-aerial%2C129 (Preuzeto: 31.01.2023.).....	36
Slika 34 Prikaz obrisa zgrade kaštela danas. Izvor: https://www.openstreetmap.org/#map=19/45.24030/13.93061&layers=C (Preuzeto: 31.01.2023.)	38
Slika 35. Prikaz satelitske snimke zgrade kaštela danas. Izvor: https://www.google.com/maps/@45.2403429,13.9306636,195m/data=!3m1!1e3 (Preuzeto: 31.01.2023.)	38
Slika 36. Tlocrt kaštela u Pazinu (Izvor: Višnjčić, Josip: Istarske feudalne rezidencijalne utvrde tijekom kasnog srednjeg i ranog novog vijeka (15.-17. stoljeće), u: Istra u novom vijeku, uredila: Tatjana Bradara, Pula, 2017.)	42
Slika 37. Stara razglednica Pazina s prikazom Kaštela. Izvor: http://www.muzej-pazin.hr/zbirke/detalji/razglednica (Preuzeto: 31.01.2023.)	42
Slika 38. Pazinski Kaštel danas (Foto: I. Domitrović).....	43
Slika 39 Odvlaživač zraka u prostoru namijenjenom za povremene izložbe (Foto: I. Domitrović)	44
Slika 40 Zatvorena puškarnica na kaštelu (Foto: I. Domitrović).....	45
Slika 41 Unutrašnje dvorište pazinskog Kaštela (Foto: I. Domitrović).....	46
Slika 42 Adaptirani prostor prvog kata dislocirane čuvaonice (Foto: I. Domitrović)	47
Slika 43 Prostor dislocirane čuvaonice u prizemlju (Foto: I. Domitrović).....	48
Slika 44 Neuređeni dislocirani prostor muzeja u bivšoj vojarni (Foto: I. Domitrović)	48
Slika 45. Prikaz centra Splita na karti nastaloj u razdoblju od 1869. do 1887. godine. Izvor: https://maps.arcanum.com/en/map/thirdsurvey25000/?bbox=1829605.952449652%2C5389246.4	

68739732%2C1831878.759712569%2C5390076.527093767&map-list=1&layers=here-aerial%2C129 (Preuzeto: 31.01.2023.).....	51
Slika 46. Prikaz centra Splita na karti danas. Izvor: https://maps.arcanum.com/en/map/thirdsurvey25000/?bbox=1829605.952449652%2C5389246.468739732%2C1831878.759712569%2C5390076.527093767&map-list=1&layers=here-aerial%2C129 (Preuzeto: 31.01.2023.).....	51
Slika 47. Plan tvrđave Gripe osnovne etape izgradnje tvrđave Gripe od 1830. do 1970. godine. Izvor: https://issuu.com/dragunov/docs/jahrbuch_2020_web__1_/s/11549104 (Preuzeto: 30.06.2022.)	54
Slika 48. Naznačeni prikaz tvrđave Gripe. Izvor: Perojević, Snježana: Tvrđava Gripe u Splitu, Izgradnja od 1647. do 1682. godine, u Prostor Znanstveni časopis za arhitekturu i urbanizam, Zagreb, 2013.).....	54
Slika 49. Trodimenzionalni prikaz tvrđave Gripe danas. Izvor: https://earth.google.com/web/search/split+arhiv/@43.50841488,16.44687723,47.32008654a,238.8754777d,35y,46.33282186h,51.36583744t,-0r/data=CigiJgokCX9MjqfaDkZAE0VZ-orDkZAGUI4-O7Edy5AISbkYOjFcS5A (Preuzeto: 31.01.2023.).....	55
Slika 50. Prikaz obrisa tvrđave Gripe danas. Izvor: https://www.openstreetmap.org/#map=19/43.50856/16.44764&layers=C (Preuzeto: 31.01.2023.)	56
Slika 51. Prikaz satelitske snimke tvrđave Gripe danas. Izvor: https://www.google.com/maps/@43.508594,16.4476574,401m/data=!3m1!1e3 (Preuzeto: 31.01.2023.)	56
Slika 52 Odvlaživač zraka u spremištu filmskog gradiva (Foto: I. Domitrović).....	60
Slika 53 Prostorija za predavanja, izložbe i sastanke (Foto: I. Domitrović).....	61
Slika 54 Ulaz u tvrđavu Gripe (Foto: I. Domitrović).....	61
Slika 55 Ormari za čuvanje gradiva Arhiva mapa za Istru i Dalmaciju (Foto: I. Domitrović)	62
Slika 56 Kompaktusi za čuvanje arhivskoga gradiva (Foto: I. Domitrović)	62
Slika 57 Stalaže na kojima se čuva arhivsko gradivo u Arhivu (Foto: I. Domitrović).....	63
Slika 58 Zamolba za produženje koncesije (Foto: I. Domitrović).....	64
Slika 59 Prodor vlage kod prozora na sjevernom zidu tvrđave Gripe (Foto: I. Domitrović)	68
Slika 60 Ograđeni brod Streljko (Foto: I. Domitrović).....	69

Slika 61 Alepski bor koji razara zid na tvrđavi Gripe (Foto: I. Domitrović).....	70
Slika 62 Zapovjedni most broda Bakar (Foto: I. Domitrović).....	71
Slika 63 Jedna od prostorija stalnog postava koja služi kao prostor za predavanja (Foto: I. Domitrović).....	72
Slika 64 Tzv. Polivalentna dvorana (Izvor: https://www.facebook.com/photo.php?fbid=677064357751942&set=pb.100063451514896.-2207520000.&type=3 (Preuzeto: 26.05.2023.).....	73
Slika 65 Knjižnična građa za potrebe osoblja u muzeju (Foto: I. Domitrović)	74
Slika 66 Ulazna vrata tvrđave Gripe (Foto: I. Domitrović)	75
Slika 67 Parking za osoblje Muzeja i Arhiva koji se nalazi iza lanca i ograde (Foto: I. Domitrović).....	76
Slika 68 Muzejska građa spremljena na stepenicama iza ureda (Foto: I. Domitrović)	77
Slika 69 Muzejska građa spremljena na stalažama iza ureda (Foto: I. Domitrović)	78
Slika 70 Građa stalnog postava koja se nalazi na ormaru za pohranu građe (Foto: I. Domitrović)	78
Slika 71 Ormar za pohranu muzejske građe koji se nalazi u stalnom postavu (Foto: I. Domitrović).....	79
Slika 72 Improvizirani stalak za slike (Foto: I. Domitrović)	79

8. Prilozi

Prilog I.

Informirani pristanak

Poštovani/a,

jedna od zadaća arhiva i muzeja je očuvati baštinu koju posjeduje za buduće generacije, kako bi oni što dolaze za nama imali mogućnost učenja te proučavanja gradiva i građe kao što mi imamo danas.

To poslanje iziskuje od arhiva i muzeja velika financijska sredstva u svrhu zaštite gradiva i građe te za kvalitetnom pohranom istih.

Ograničenje institucije na određeni prostor otežava akviziciju gradiva i građe te sa sobom također nosi određene probleme u zaštiti istog.

Cilj istraživanja koje se nalazi pred Vama, a koje se provodi za potrebe izrade diplomskog rada studenta Ivana Domitrovića s Filozofskog fakulteta sveučilišta u Zagrebu (mentorice: Dr. sc. Helena Stublić i dr. sc. Vlatka Lemić), je prikazati i usporediti situacije u odabranim vanjskim te hrvatskim arhivima i muzejima koji se trenutno nalaze u prostorima građevina s prvotno vojnom namjenom.

Nakon što pročitate sve informacije o istraživanju, ako želite biti sudionik istraživanja, pritiskom na tipku "Dalje/Next", prikazat će Vam se upitnik s nizom pitanja.

Pitanja se odnose na Vaše iskustvo u radu unutar Vaše trenutne institucije arhiva/muzeja.

Na pitanja se odgovara klikom odnosno odabirom ponuđenog odgovora.

Ako se predomislite, u svakom trenutku možete odustati od daljnjeg ispunjavanja upitnika.

Ispunjavanje upitnika traje oko 10 minuta.

Podaci prikupljeni ovim istraživanjem su po zakonu povjerljivi, sukladno Općoj uredbi o zaštiti podataka (GDPR) i Zakonu o zaštiti podataka.

Podaci će se koristiti isključivo u svrhu ovog istraživanja i bit će pohranjeni u elektronskom obliku bez identiteta sudionika.

Ako imate nedoumice i pitanja vezana uz istraživanje, možete se obratiti studentu putem elektronske pošte na e-mail idomiro@m.ffzg.hr ili mentoricama na hstublic@ffzg.hr i vlemic@unizg.hr.

Ako po završetku istraživanja želite biti upoznati s rezultatima i zaključcima ili imate neke pritužbe na provedeni postupak, molimo Vas, obratite se na gore navedene e-maile mentorica koja nadgledaju provedbu ovoga istraživanja.

Unaprijed Vam zahvaljujemo na odvojenom vremenu i suradnji!

Pritiskom na tipku "Dalje/Next" potvrđujete da ste pročitali i razumjeli sve gore navedeno te da pristajete sudjelovati u istraživanju.

Prilog II.

Upitnik o ispitanikovoju instituciji.

Odaberite instituciju u kojoj trenutno radite

- 1) DAZD
- 2) MGP
- 3) DAS
- 4) HPMS

Prilog III.

Upitnik o uvjetima za zaštitu gradiva/građe u ispitanikovoju instituciji.

1. Jeste li imali ili trenutno imate problema s neodgovarajuće visokom vlagom u Vašoj instituciji?

- 1) Da
- 2) Ne

2. Jeste li imali ili trenutno imate problema s neodgovarajuće niskom vlagom u Vašoj instituciji?

- 1) Da
- 2) Ne

3. Je li tijekom Vašeg rada u instituciji ikad došlo do poplave?

- 1) Da
- 2) Ne

4. Je li tijekom Vašeg rada u instituciji ikad došlo do požara?

- 1) Da
- 2) Ne

5. Je li tijekom Vašeg rada u instituciji ikad došlo do provale ili krađe?

- 1) Da
- 2) Ne

6. Jeste li imali ili trenutno imate problema s neodgovarajuće visokom temperaturom u Vašoj instituciji?
 - 1) Da
 - 2) Ne

7. Jeste li imali ili trenutno imate problema s neodgovarajuće niskom temperaturom u Vašoj instituciji?
 - 1) Da
 - 2) Ne

8. Jeste li imali ili trenutno imate problema sa svjetlošću u prostorima Vaše institucije kao uzročnikom oštećenja gradiva/građe?
 - 1) Da
 - 2) Ne

9. Jeste li imali ili trenutno imate problema s nametnicima (miševi, insekti, plijesni, golubovi) u prostorima Vaše institucije?
 - 1) Da
 - 2) Ne

Prilog IV.

Skala slaganja s izjavama vezanim uz prostor i lokaciju ispitanikove institucije

U sljedećim rečenicama za odgovor je ponuđena linearna skala

1 – U potpunosti se ne slažem

2 – Djelomično se ne slažem

3 – Djelomično se slažem

4 – U potpunosti se slažem

10.	U mojoj instituciji prisutan je manjak prostora za pohranu gradiva/građe.	1	2	3	4
11.	U mojoj instituciji nedostaje prostora za javnost (čitaonice) i povezane aktivnosti (izložbe, radionice).	1	2	3	4
12.	Zadovoljan/na sam uvjetima i veličinom prostora u kojem provodim većinu radnog vremena.	1	2	3	4
13.	Zadovoljan/na sam prometnom povezanošću moje institucije.	1	2	3	4
14.	Lokacija i gabariti moje institucije otežavaju dostavu gradiva/građe istoj.	1	2	3	4

Nekadašnji vojni objekti u funkciji arhiva i muzeja

Sažetak

Cilj rada je prikazati mogućnosti koje nude vojni objekti arhivskoj i muzejskoj djelatnosti. Kao primjeri van Hrvatske prikazani su njemački arhiv u Ludwigsburgu te švicarski centar zbirki u Affolternu na Albisu, dok su za iskoristivost vojnih objekata u Hrvatskoj predstavljeni zadarski arhiv, gradski muzej Pazina i kao primjer suživota u istom vojnom objektu splitski arhiv i Hrvatski pomorski muzej Split. Za svaki arhiv i muzej te njihove sadašnje zgrade dan je kratki povijesni pregled i predstavljena je uloga odnosno djelovanje navedenih arhiva i muzeja danas. Na kraju rada opisane su pozitivne i negativne strane pristupa u korištenju vojnih objekata kao zgrada arhiva i muzeja.

Ključne riječi: muzej, arhiv, muzejska čuvaonica, vojni objekti, zaštita arhivskoga gradiva, zaštita muzejske građe

Former military facilities in the function of archives and museums

Summary

The aim of this paper is to present the possibilities offered by military facilities for archival and museum activities. Examples outside Croatia are the German archives in Ludwigsburg and the Swiss collection center in Affoltern am Albis, while for the Croatian side are presented the Zadar archives, the Pazin City Museum and as the example of coexistence in the same military facility are presented the Split Archive and the Croatian Maritime Museum in Split. For each archive and museum and their current buildings, a brief historical overview is given and the role or activities of these archives and museums today are presented. At the end of the paper, the positive and negative sides of the approach in the use of military facilities as archive and museum buildings are described.

Key words: museum, archive, museum storage, military facilities, archival material protection, museum material protection